

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος

Συνδρομή ἰτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους καὶ εἶναι ἰτησία:—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6.

28 Αὐγούστου 1877

ΔΗΜΩΔΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Συνίτησις: ἰδίαι σελ. 529.

Ζ'

Ἄφ' οὗ εἶδομεν ὅτι ἡ ἡμετέρα ψυχὴ ἔχει ὡς κύρια καὶ οὐσιώδη προσόντα τὴν ἐνόητητα, τὴν ταυτότητα καὶ τὴν αὐτενέργειαν, ἀπομένει νὰ ζητήσωμεν, ἢ ἐλευθέρα αὕτη ἐνέργεια τῆς ψυχῆς εἰς τί χρησιμεύει, ποῦ τείνει, ποῖον εἶναι τὸ ἀντικείμενον, ὃ πρὸς ὃν ὄρος καὶ ὃ προορισμὸς αὐτῆς· διότι τὰς μικρὰς τάτας δικτριβὰς ἐπεχειρήσαμεν οὐχὶ πρὸς ἀπλήν διάδοσιν θεωρητικῶν γνώσεων, ἀλλὰ πρὸς πρακτικὸν σκοπὸν θέλομεν νὰ γνωρίσωμεν τί εἰμεθα, ἵνα μάθωμεν τί δυνάμεθα νὰ ἡξερῶμεν, τί πρέπει νὰ πιστεύωμεν, καὶ τί ὀφείλομεν νὰ πράττωμεν.

Ὁ προορισμὸς τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας εἶναι προφανής· ἡ ψυχὴ νοοῦσα ἑαυτὴν διὰ τῆς συνειδήσεως, τείνει νὰ νοήσῃ τὰ ἐκτὸς αὐτῆς δι' ὧν ἔχει ἄλλων δυνάμεων, καὶ διὰ τῆς διπλῆς ταύτης νοήσεως νὰ καταλάβῃ τί ὀφείλει νὰ πράξῃ πρὸς ἰδίαν ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν.—Τί δὲ εἶναι ἡ νοήσις, ἐν μέρει γινώσκομεν. Ἡ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου σώματος ἐντύπωσις ἄλλων σωμάτων μεταβάλλεται εἰς αἴσθησιν, καὶ αὕτη εἰς ἀντίληψιν· καὶ τὴν μὲν αἴσθησιν καθιστῶμεν ζωηροτέραν, σαφεστέραν καὶ πληρεστέραν διὰ τῆς προσοχῆς· ἐκ δὲ τῆς ἀντιλήψεως προέρχονται αἱ ἰδέαι τῶν ἐκτὸς, αἵτινες συνευθύνται, συνδιακένουσι ἐν τῷ πνεύματι διὰ τῆς συζεύξεως, καὶ ἀνκνεοῦνται ἢ ἀνκκλοῦνται διὰ τῆς μνήμης καὶ ἀναμνήσεως. Ἡ ἀντίληψις, ἢ προσοχὴ, ἢ σύζευξις, ἢ μνήμη καὶ ἢ ἀνάμνησις λέγονται πᾶσαι δυνάμεις τῆς ψυχῆς, δὲν εἶναι δὲ εἰμὴ διάφοροι τρόποι ἐνεργείας μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς δυνάμεως, ἥτοι τῆς ψυχικῆς δυνάμεως, καὶ ἐκάστη αὐτῶν ἔχει ἰδιαιτέραν θεωρίαν ἐν τῇ ψυχολογίᾳ. Ἄλλ' αἱ ἐνέργειαι αὗται ἀποτελοῦσι μέγα μέρος τῆς νοήσεως, οὐχὶ ὅμως ὅλην τὴν νοήσιν. Συνυπάρχει μετ' αὐτῶν καὶ συμπληροῖ καὶ ρυθμίζει αὐτάς ἄλλη ἀνωτέρα ἐνέργεια, ἰδίᾳ κυρίως τοῦ ἀνθρώπου, ἢ λογικὴ λεγομένη ἐνέργεια, ἀπορρέουσα ἐξ ἄλλου καὶ ἀνωτέρου τῶν ἄλλων προσόντος τῆς ψυχῆς, ὅπερ λόγον ὀνομάζομεν, δι' οὗ, ὡς ἀπ' ἀρχῆς εἵπομεν, διακρίνεται τῶν ἄλλων ζῶων ὁ ἄνθρωπος, καὶ δι' οὗ ἐγείρεται ὡς βασιλεὺς τῆς κτίσεως, καθ'

ὅσον διὰ τοῦ προσόντος τούτου νοεῖ ὅλον τὸ μετακαλεῖται αὐτῆς, ἀνακαλύπτει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τοὺς νόμους αὐτῆς, καὶ ὑποβάλλει αὐτὴν εἰς ἑαυτὸν, καὶ ὡς ὄργανον τῆς ἰδίας ἐνμερίας καὶ τελειοποιήσεως τὴν μεταχειρίζεται. Πάσας τὰς ἄλλας δυνάμεις ἔχουσι καὶ τὰ ἄλλα ζῶα, διότι καὶ αὐτὰ ἀντιλαμβάνονται, προσέχουσι, δικτηροῦσι τὰς ἰδέας των συνηωμένας διὰ τινος ἐσωτερικοῦ συνδέσμου, καὶ παρ' αὐτοῖς ὡσαύτως αἱ ἰδέαι ἀνανεοῦνται διὰ τῆς μνήμης ἢ τῆς ἀναμνήσεως, καθὼς ἔχουσι καὶ πολλὰ τῶν ἠθικῶν μας αἰσθημάτων, τὴν ἀγάπην, τὸ μῖσος, τὸν φθόνον, τὸν θυμὸν κτλ. Ἄλλὰ τὸν λόγον ἔχει μόνος ὁ ἄνθρωπος, διότι μόνος αὐτὸς μεταξὺ τῶν ἄλλων κτισμάτων τείνει ν' ἀνακαλύψῃ, καὶ ἀνακαλύπτει, τὸ πᾶς, τὸ πόθεν καὶ τὸ διατί, δηλ. τὸν λόγον τῶν ὄντων. Καὶ ὅταν ἀνακαλύψῃ τὴν φύσιν, τὸ αἷτιον καὶ τὸ τέλος αὐτῶν, τότε γνωρίζει τὴν περὶ αὐτῶν ἀλήθειαν, ἣτις δύναται ὡς ἐκ τούτου νὰ ὀρισθῇ ἔ.λ.λογος γινῶσις τῶν ὄντων. Καὶ εἰς τοῦτο τείνει ἡ νοητικὴ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς· τείνει πρὸς τὸ ἀληθές διὰ τῆς ἐλλόγου νοήσεως, καθὼς ὀφείλει, ὡς θέλομεν ἴδει βραδυτέρον, νὰ τείνῃ πρὸς τὸν ἀληθῆ αὐτῆς προορισμὸν, τουτέστι πρὸς τὸ ἀγαθόν, διὰ τῆς ἠθικῆς πράξεως.—Εἶναι λοιπὸν καιρὸς νὰ προσθέσωμεν εἰς τὰ τρία πρώτα προσόντα τῆς ψυχῆς, τὴν ἐνόητητα, ταυτότητα καὶ αὐτενέργειαν, καὶ τέταρτον, τὴν λογικότητα. Τοῦτο δὲ τὸ προσὸν εἶναι τὸ σπουδαιότερον, καθ' ὅσον συμπληροῖ τὰ ἄλλα, ὀρίζει τὴν τάσιν καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῶν, καὶ κτκαδεικνύει ποία εἶναι τῶν ἡ ἰδικιτέρα φύσις καὶ ὁ προορισμὸς τῆς ἡμετέρας ψυχῆς· τάσις αὐτῆς εἶναι, ἅμα ἀντιλαμβάνεται τινός, νὰ ζητῇ τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἡ ζήτησις αὕτη ἄρχεται λίαν ἐνώρως, ἀναφαίνεται κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν διὰ τῶν ἀδιακόπων ἐρωτήσεων τῶν παιδῶν περὶ τῶν αἰτίων καὶ τελῶν τῶν φαινομένων ὅσα πλήττουσι τὰς αἰσθήσεις των, ἀναφαίνεται καὶ κατὰ τὴν ἀτελεστέραν κοινωνικὴν κατάστασιν διὰ τῶν πρώτων προσπαθειῶν πρὸς κατανόησιν καὶ χρησιμοποίησιν τῶν νόμων τῆς φύσεως, καὶ ἐξακολουθεῖ δι' ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου βίου· δὲν γίνεται πάντοτε διὰ καταλλήλων μέσων, δὲν φέρει πάντοτε εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἀναντιρρήτον

είναι ότι γίνεται, και ότι εἰς αὐτῆς προκύπτει ἡ ἐπιστήμη. Πῶς δὲ καὶ διὰ ποίων μέσων, πότε ἀληθεύει ἡ ἐπιστήμη, καταδεικνύουσα ἡμῖν τὴν ἀληθῆ φύσιν τῶν ὄντων, πῶς ἀποδεικνύεται, καὶ πῶς προοδεύει ἀείποτε τελειοποιουμένη, πάντα ταῦτα συνιστᾷ τὸ λογικὸν πρόβλημα, περὶ οὗ ὀλίγα τινὰ θέλομεν εἶπει ἐνταῦθα πρὸς πληροτέραν διαφώτισιν τῆς λογικῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας ψυχῆς καὶ ἀκριβοτέραν γινῶσιν τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς.

Ἐάν ὁ λόγος εἴναι τὸ προσὸν τῆς ψυχῆς δυνάμει τοῦ ὁποῦ ζητοῦμεν τὸ πῶς, τὸ πόθεν καὶ τὸ δικαί τῶν ὄντων, φανερόν ὅτι προϋποθέτει καὶ περιέχει ἐν ἑαυτῷ τριπλῆν τινὰ πίστιν¹ α', τὴν πίστιν ὅτι ἕκαστον ὄν εἴναι ὅ,τι εἴναι καὶ δὲν δύναται ἐνταῦθα καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ νὰ ἦναι καὶ οὕτω καὶ ἄλλως, διότι τοῦτο θά ἦτο ἀντιφαστικόν, καὶ ὁ λόγος δὲν ἀνεχεται τοιαύτην ἀντίφασιν, καὶ αὕτη εἶναι ἡ λεγόμενη ἀρχὴ τῆς ἀντιφάσεως ἢ τῆς ταυτότητος β', τὴν πίστιν, ὅτι ἕκαστον ὄν ἐχει, εἴτε ἐντὸς εἴτε ἐκτὸς αὐτοῦ, κίτιον εἰς οὗ ἐργεταί εἰς τὸ εἶναι, καὶ οὗ ἔνευ δὲν θά ἦτο, καὶ αὕτη εἴναι ἡ λεγόμενη ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος, καὶ γ', τὴν πίστιν ὅτι ἕκαστον ὄν ἐχει τέλος πρὸς ὃ τείνει, καὶ αὕτη εἴναι ἡ λεγόμενη ἀρχὴ τῆς τελειότητος ἢ τῶν τελικῶν αἰτίων² ὥστε δυνάμει τῶν τριῶν τούτων ἀρχῶν, πιστεύομεν ὅτι ἕκαστον ὄν εἴναι ἐν μέσῳ αἰτίου, ἀπ' ἑνὸς, καὶ τέλους, ἀπ' ἑτέρου, καὶ συνδέει καὶ πραγματοποιεῖ αὐτὰ διὰ τῆς ἰδίας φύσεως καὶ ἐνεργείας.¹ Ἄνευ τῆς τριπλῆς ταύτης πίστεως οὐτε θά ἐφρανταζόμεθα νὰ ζητήσωμεν τὸν λόγον τῶν ὄντων. Δὲν θά ἐζητούσαμεν νὰ καταλάβωμεν τὴν ἀληθῆ φύσιν τῶν ὄντων, τὸ πῶς τῆς ὑπάρχουσας ἐν αὐτοῖς ἀντιφάσεως, ἢ ὅτι αἰτία καὶ ἐπί-σταστος ὄντος. Δὲν θά ἐζητούσαμεν ὅτι ἕκαστον ὄν εἴναι φύσεως τοιαύτης ἢ τοιαύτης καὶ ὅτι ἡ φύσις αὕτη ἐχει ταυτότητα, δηλ. δὲν εἶναι ἐνταῦθα καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖνο, φέρον εἰπεῖν καὶ ὑλικὴ καὶ αὐλός, καὶ ἔλλογος καὶ ἀλογος. Παρομοίως δὲν θά ἐζητούσαμεν τὰ αἴτια καὶ τὰ τέλη τῶν ὄντων, ἐάν δὲν ἐπιστεύομεν ὅτι ἕκαστον ὄν πρέπει νὰ ἔχη αἴτιον καὶ τέλος. Ἐκαστος φέρει ἐν ἑαυτῷ τὴν τριπλῆν ταύτην πίστιν, καὶ ἂν καὶ δὲν ἔχει πάντοτε καθαράν συνείδησιν αὐτῆς, ἐνεργεῖ πάντοτε συμφῶνως πρὸς αὐτὴν καὶ ἐν ἀγνοίᾳ του. Τοῦτο ἐννοοῦσιν οἱ λέγοντες ὅτι αἱ ἀνωτέρω τρεῖς ἀρχαὶ εἶναι ἐμφυτοί, καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρει ὁ ἀνθρώπος πάντων τῶν ἄλλων κτισμάτων, ὅτι ἐν ᾧ αὐτὰ ὑπάρκουν εἰς τὸν λόγον τῆς φύσεως χωρὶς νὰ ἔχωσι συνείδησιν αὐτοῦ, μόνος ὁ ἀνθρώπος ἔχει τοιαύτην συνείδησιν, καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ λόγου παρακινεῖται νὰ ζητήσῃ καὶ ἀνακαλύψῃ τὸν λόγον τῆς φύσεως. Διὰ τοῦτο

1. Ὅρα «Περὶ τῆς ἐνάτης τῶν λογικῶν στοιχείων.» Κερκέρ, 1875.

ὕποβάλλει τὰ ὄντα τῆς φύσεως εἰς παντοίας ἀποσυνθέσεις καὶ ἀναλύσεις, εἴτε νοερῶς διὰ τῆς ψυχολογικῆς ἀναλύσεως, εἴτε ὑλικῶς δι' ἐργαλείων καὶ παρασκευῶν, μέχρις οὗ εἰσδύσῃ εἰς τὴν ἐνδοτάτην αὐτῶν φύσιν³ συνενοῖ καὶ συνδυάζει αὐτὰ μυριοτρόπως δι' ἐπανειλημμένων πειραμάτων καὶ ἀντιπειραμάτων, μέχρις οὗ ἀνακαλύψῃ τὸν ἀναγκαῖον σύνδεσμον τοῦ αἰτίου πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα, καὶ ἐκ τῆς φύσεως καὶ τοῦ αἰτίου τοῦ ὄντος προσπαθεῖ νὰ κατανοήσῃ καὶ ὀρίσῃ ἀκριβῶς τὸ τέλος αὐτοῦ, δηλ. εἰς τί πρέπει νὰ χρησιμεύσῃ. Ἐκάστη τῶν ἐργασίων τούτων ἔχει ἰδιαιτέρον ὄνομα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῶν σχέσεων τῶν νοητικῶν δυνάμεων πρὸς τὸ ἀληθές, ἢ ἡμεῖς μὲν ὀνομάζομεν ἀληθολογίαν, οἱ πλείστοι δὲ λογικῆν, διότι μετὰ τῶν δυνάμεων τούτων πρωτεύει ὁ λόγος. — Ζητοῦμεν λοιπὸν τὸν λόγον τῶν ὄντων, διότι πιστεύομεν ὅτι ὑπάρχει, καὶ ἡ λογικὴ αὕτη πίστις ἀναλύεται εἰς τὰς εἰρημέναις τρεῖς ἀρχαὶ δυνάμει τῶν ὁποίων πιστεύομεν ὅτι ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ συνδυασμὸς αἰτίων, μέσων καὶ τελῶν, καὶ τὸν συνδυασμὸν τοῦτον ὀνομάζομεν ἔλλογον τάξιν τῶν ὄντων.

Ἐάν πάντα ταῦτα ἀληθεύουσι, καὶ ἐάν πραγματικῶς ἡ ἡμετέρα ψυχὴ διαφέρει τῆς ψυχῆς τῶν ἄλλων ζώων, διότι εἴναι ἔλλογος, ἔπειτα ὅτι πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτῆς μετέχουσι τοῦ χαρακτήρος τούτου, καθὼς δυνάμεις ἐλλόγου ὑποστάσεως, καὶ ἐνεργοῦσιν ἐν ἡμῖν ἄλλως ἢ ἐν τοῖς κτήνεσιν ἢ ἀντίληψις, ἢ προσοχῇ, ἢ σύσειξις, ἢ μνήμη, ἢ ἀνάμνησις λειτουργοῦσιν ἐν ἡμῖν μετὰ λόγου, καὶ διὰ τοῦτο παράγουσιν ἄλλα προῖόντα, παράγουσι δηλ. ἐκείνην τὴν προοδευτικὴν γινῶσιν τοῦ ἀληθοῦς ἣτις ὀνομάζεται ἐπιστήμη. Διὰ τῆς γνώσεως ταύτης κατατάσσομεν τὰ ὄντα κατὰ τὰς ὁμοιότητας καὶ διαφορὰς αὐτῶν εἰς γένη καὶ εἶδη, καὶ οὕτω κατανοοῦμεν σαφέστερον τὴν φύσιν αὐτῶν, καὶ συλλογιζόμεθα ὁρθῶς περὶ αὐτῶν, εἴτε ἐξάγοντες ἐκ τῶν γενικῶν ἐννοιῶν τὰς ἐν αὐταῖς μερικὰς συνεπείας διὰ τοῦ ἐξαγωγικοῦ λεγομένου συλλογισμοῦ (deduction), εἴτε ἐπαγόμενοι ἐκ τῶν μερικῶν γεγονότων εἰς γενικὰς ἀρχὰς διὰ τοῦ εἰσαγωγικοῦ λεγομένου συλλογισμοῦ (induction), περὶ ὧν θέλομεν διαλάβει ἐν τοῖς ἐπομένοις.

³ Ἐπειτα συνέχισιν.

II. ΒΡΑΪΑΣ.

Κατὰ τὸν τελευταῖον γαλλο-γερμανικὸν πόλεμον παρατηρήθη ὅτι οἱ διαμαρτυρόμενοι στρατιῶται ἦσαν πολλῶ πλὴρον πεπαιδευμένοι τῶν καθολικῶν. Ἐν τοῖς νοσοκομείοις, ὅτε οἱ πρῶτοι ἤρχιζον ἀναλαμβάνοντες ἐκ τῶν τραυματιῶν, εἰζήτων βιβλίον, ἐνῶ οἱ δευτέροι εἰζήτων πικρινόχηρον.

Πέντε ἐβδομάδες παρὰ τοῖς ΑΡΗΣΙΩΡΗΣΚΟΙΣ ΕΝ ΟΦΕΙ

Μόλις εἶχον παρέλθῃ τρεῖς ἐβδομάδες ἀπ' ἧς ἤμην ἐν Τραπεζοῦντι κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος (1876), ὅτε ἡμέραν τινὰ μετὰ μεσημβρίαν ἐρχεται εἰς τὴν οἰκίαν μου νέος τις, συνιστώμενος ὡς διδάσκαλος. Μοὶ εἶπε δὲ ὅτι ἦτο Τραπεζοῦντιος, ὅτι ἐπεράτωσε τὸ αὐτόθι σχολεῖον, τὸ ὁποῖον φθάνει μέχρι τῆς τρίτης τάξεως τοῦ Γυμνασίου, καὶ ὅτι ἕστερον μεταβᾷ εἰς Ὁρην εἰδιδάξῃ ἐν τῷ σχολείῳ χωρίου τινὸς Ζησιτῶ καλουμένου καὶ ὑπὸ εὐαριθμῶν χριστιανῶν οἰκουμένου. Ἀκολουθῶς προσέθηκέν ὅτι, ἐπειδὴ ἔμαθον ὅτι ἐγὼ μετέθην ἐκεῖ πρὸς σπουδὴν τῶν διαλέκτων τοῦ Πόντου, ἐπεθύμη νὰ με βοηθήσῃ πρὸς τοῦτο ὅτι οὐ μόνον ἐγνώριζε τὴν διάλεκτον τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ Ὁρεως, πολὺ διάφορον ἐκείνης, καὶ ὅτι κατὰ τὴν ἐκεῖ διαμονήν του συνέλεξεν ἄσματ' αἰματ' αἰματ' ἀποποιμίας καὶ ἤρξατο τοῦ σχηματισμοῦ μικροῦ γλωσσαρίου. Καὶ ταῦτα λέγων ἐξήγαγεν ἐκ τῶν θυλακίων του τετραδίον, εἰς ὃν μοὶ ἀνέγνωσε τεμάχια τινὰ. Ἀνεγνώρισα τότε ὅτι ὁ νέος ἐνόει καλῶς τὰς τοιοῦτου εἴδους μελέτας καὶ ἦτο ἱκανῶς κάτοχος τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, ἡ φυσιογνωμίᾳ δὲ αὐτοῦ μοὶ ἐνεποίησεν ἐμπιστοσύνην. Διὸ εἰπὼν εἰς αὐτὸν νὰ ἐπανέλθῃ τὴν ἐπομένην ἡμέραν, ὅπως μοὶ χρησιμεύσῃ ὡς διδάσκαλος κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐν Τραπεζοῦντι διαμονῆς μου, διήγαγον τὸ ὑπόλοιπον τῆς μεσημβρίας ἐν χαρᾷ ἐπὶ τῷ εὐτυχεῖ τύχηματι, τὴν δὲ ἑσπέρην παραωρήθη ἕνεκα τῆς αὐτῆς αἰτίας νὰ πῶ τοιαῦτα τινὰ οἴνου περισσότερον μετὰ τοῦ ἀρχητοῦ μοὶ φίλου Ναπολέοντος Μπέτσου, Ἑλλήνου προξένου, παρ' ᾧ κατώκουν. Ἡμεῖς οἱ Γερμανοὶ ἔχομεν τῇ ἀληθείᾳ τὴν ἀδυναμίαν, ὅτι δίδομεν πάραυτα διέξοδον εἰς τὴν χαρὰν διὰ τῆς ζυθοποιίας ἢ οἴνοποιίας.

Ἐκτοτε ὁ νέος διδάσκαλος ἦτο παρ' ἐμοὶ καὶ πρὸ μεσημβρίας καὶ μετ' αὐτήν. Πρὸ πάντων ἐπεθύμουν νὰ μάθω παρ' αὐτοῦ τὴν διάλεκτον τῶν ἐλληνοφώνων Μωαμεθανῶν τοῦ Ὁρεως.

Ἡ ἐπαρχία αὕτη καίτοι δεκατέσσαρας περίπου ὥρας πρὸς ἀνατολὰς τῆς Τραπεζοῦντος καὶ ἐκτείνεται σχεδὸν ἐπὶ τοσοῦτον διάστημα ἀπὸ τῆς παραλίας μέχρι τῶν ἐνδοτέρων πρὸς νότον. Δύο ποταμοὶ, χωριζόμενοι ἀπ' ἀλλήλων διὰ σειρᾶς ὀρέων καταληγόντων πρὸς τὴν θάλασσαν, διατρέχουσιν αὐτὴν παραλλήλως. Ὁ πρὸς δυσμὰς φέροι ἐπι καὶ νῦν τὸ ἀρχαῖον ὄνομα Ὁρίς, ὡς ἐκ τοῦ ὀρισείδου αὐτοῦ δρόμου, εἰς οὗ καὶ ὄλη ἡ ἐπαρχία Ὁρίς ἐκλήθη ὁ δὲ ἀνατολικώτερος Μπαλτατσί-δερέ, (Ἑλλ. Ψυχροπόταμος). Ἐπὶ τῶν ὄρθων τῶν δύο τούτων ποταμῶν παρὰ τὰς κλιτύας τῶν ὀρέων κέντα τὰ πολλὰ τῶν Ὁφίτων χωρία, τῶν ὁποίων ὑπερὶ τὰ ἡμῶν φέρου-

σιν ἐτι καὶ νῦν ὀνόματα ἑλληνικά. Ἐκ τούτων τὰ παρὰ τὸν ποταμὸν Ὁρην, ὅστις εἶναι ὁ μακρότερος, κείμενα εἶναι 45, τὰ δὲ περὶ τὸν Ψυχροπόταμον περὶ τὰ 20. Ἐν αὐτοῖς ζωσι περίπου δέκα ἕως δώδεκα χιλιάδες ἀρχικῶς ἑλληνικαὶ οἰκογένεαι, εἰς ὧν ὅμως ἑκατὸν πενήτηκοντα μόνον μέχρι σήμερον ἔμειναν χριστιανικαί, διεσπαρμέναι εἰς ὀκτὼ διάφορα χωρία. Κατὰ δὲ τὴν παράδοσιν, ἣτις διετηρήθη παρ' αὐτοῖς, οἱ Ἕλληες οὗτοι προσήλθον ἐνταῦθα πρὸ πολλῶν αἰώνων ὡς ἄποικοι ἐκ τῶν διαφορῶν ἐλληνικῶν πόλεων τῆς μεσημβρινῆς παραλίας τῆς Μικρῆς Θαλάσσης καὶ κατόκησαν παρὰ τὰς ὄχθας τῶν δύο ποταμῶν. Δὲν εἶναι δὲ θαυμαστόν ὅτι διετηρήθησαν τοιαῦται παραδόσεις, ἀπ' οὗ ἀκούει τις ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν ἐτι καὶ σήμερον τὸν μῦθον τοῦ Ὁδυσεως παρὰ τοῖς Κύκλωσιν, ἀκριβῶς ὡς διηγείται αὐτὸν ὁ Ὅμηρος.

Τὰ ἐπὶ τοῦ Ὁρεως χωρία ἠσπάσθησαν τὸν μωαμεθανισμὸν πρὸ 180 περίπου ἐτῶν, τὰ δὲ ἐπὶ τοῦ Ψυχροπόταμου πολλῶ πρότερον, πιθανῶς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος. Διότι, ἐνῶ οἱ παρὰ τὸν Ὁρην οἰκοῦντες διέσωσαν οὐ μόνον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ, καὶ τοὶ Μωαμεθανοὶ, καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, τούναντι οἱ παρὰ τὸν ἕτερον ποταμὸν ἐγένοντο τέλειοι Τούρκοι, ἀπολεσθέντες παντὸς ἔχους τῆς ἑλληνικῆς αὐτῶν καταγωγῆς.

Τὴν ἑλληνικὴν λοιπὸν διάλεκτον τῶν ἀρησιωρῆσικων τοῦ Ὁρεως ἐπεθύμουν νὰ διδάξω παρὰ τοῦ νέου Τραπεζοῦντιοῦ, τοῦλάχιστον ἐπὶ τοσοῦτον, ὅσω ἦτο ἀνάγκη πρὸς συνείδησιν, ὅπως καὶ μόνος δυνήθω, συναστρεφόμενος μετ' αὐτῶν, νὰ ἐξακολουθήσω τὰς ἐπὶ τῆς γλώσσης σπουδάς μου. Ὁλίγων δὲ ἐβδομάδων διδασκαλία μὲ ὑπέδειξεν ἄφθονον τὴν ὕλην αὐτόθι. Διὸ ἐσκέφην νὰ ἐπιχειρήσω περιοδεῖαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος μετὰ τοῦ διδασκάλου, συνοδευόμενος ἕνεκα τῶν περιστάσεων καὶ ὑπὸ χωροφυλάκων. Ἀνεκρίνωσα λοιπὸν εἰς τὸν διοικητὴν Τραπεζοῦντος Ἀχμέτ Ῥασίμ πασάν, ἄνδρα κάλλιστον καὶ πεπειδευμένον, καταλιπόντα εὐγνώμονα μνήμη ἐν Ἡπαίρῳ, πρὸς ὃν εἶχον κομίσαι συστατικὴν γράμμα παρὰ τοῦ μεγάλου βεζίρου, ὅτι ἐσκόπων νὰ μεταβῶ εἰς Ὁρην καὶ διατρίψω αὐτόθι ἐβδομάδας τινὰς⁴ παρεκάλεσα δὲ αὐτὸν νὰ μοὶ δώσῃ συστατικὰ γράμματα πρὸς τὸν καὶ μισθὸν τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης καὶ τινὰς χωροφύλακας πρὸς ἀσφάλειαν. Ὁ διοικητὴς μοὶ ἀπήντησεν ἑλληνιστί — διότι τὴν γλῶσσαν ταύτην ἔμαθε παρὰ τῆς μητρὸς του, ἐσπούδασε δὲ καὶ εἰς τὸ Γυμνάσιον τῆς Σύρου — ὅτι λυπεῖται πολὺ ἀποτρέπων με τοῦ ταξιδίου. «Ἡ διέγερσις τῆς ἐπαρχίας, μοὶ εἶπεν, εἴναι τόσον μεγάλη, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ μεταβῆτε ἐκεῖ» οἱ δὲ χωροφύλακες, καὶ ἂν τὰ; δώσω τέσσαρας εἰς αὐτῶν

ἢ καὶ εἴ, βλάβην μᾶλλον ἢ ὠφέλειαν θά σ' ἀποξενώσωσιν. Ἄλλ' ἐάν ἐπὶ τέλους θέλετε νὰ διακινδυνεύσητε, δὲν δύναμαι νὰ πράξω ἄλλο τι, ἢ νὰ σ' εἶπω σαφῶς, ὅτι οὐδεμίαν εὐθύνην ἀναλαμβάνω. Θὰ μοὶ παράσχητε δὲ πράγματα διὰ τῆς τοιαύτης ὑμῶν ἀποφάσεως, οὐκ ὀλίγον δὲ θὰ κοπιᾶσω, ὅπως σ' εἰς ἐλευθερώσω ἀπὸ τὰς χειρὶς αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων. Μείνατε ἐδῶ. Ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι πρᾶγμα μεταβαλλόμενον ἢ διαφθειρόμενον ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος. Ἐργάσθητε ἐδῶ ὅσον δύνασθε, καὶ ἔλθετε πάλιν τὸ ἐρχόμενον ἔτος, ὅτε, ἂν αἱ περιστάσεις ᾖναι εὐνοϊκώτεροι, δύνασθε νὰ ἐπιχειρήσητε τὸ ταξιδίδιόν σας μέχρι τῶν ἐνδοτέρω. Καὶ οἱ πρόξενοι δὲ μὲ ἀπέτρεπον, ὥστε ἀπερᾶσισα ἐπὶ τέλους παρὰ τὴν μεγάλην μου ἐπιθυμίαν νὰ παραιτηθῶ πρὸς τὸ παρὸν τῆς κατὰ τὸν Ὁφιν περιοδείας.

Καὶ εἶναι μὲν ὠραῖον καὶ ἔνδοξον τὸ ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ κακὸν τὸ ὑπὲρ ταύτης ζῆν, ἰδίως δὲ ὅταν ἔχη τις σύζυγον καὶ δύο τέκνα. Πολλοὶ ἴσως τότε ἠθελον εἰπεῖ· Κρίμα! τόσον νέος ἀπέθανεν! ἠδύνατο εἶναι νὰ προσενέγκη τι εἰς τὴν ἐπιστήμην. Οἱ πλείστοι ὅμως θὰ ἔλεγον· Καὶ τίς συνεβούλευσεν αὐτὸν νὰ ὑπάγῃ ἐκεῖ; διατί δὲν ἠρώτα εἰδημονεστέρους αὐτοῦ ἀνθρώπους;

Ἄλλ' ἢ ἀπόφασίς μου αὕτη τοῦ νὰ μὴ μεταβῶ εἰς Ὁφιν ἐπισχύθη, ὅτε εἶδον ἑκατοντάδας τινας νεοσυλλέκτων, ἐκ τῆς ἐπαρχίας ἐκεῖνης καὶ ἄλλων γειτονικῶν συλλεχθέντων, εἰσπερχομένους εἰς Τραπεζοῦντα καὶ σεῖοντας τὰ ξίφη αὐτῶν μανιωδῶς εἰς τὸν ἀέρα, χορεύοντας δὲ καὶ φωνάζοντας· «Σκότωμα εἰς τοὺς Γκιούριδες»!

Ἐν τούτοις ὁ διδάσκαλός μου, βλέπων μετὰ ποίας λύπης ἐγκατέλειπον τὸ ταξιδίδιόν μου, μοὶ ἔκαμε συμβιβαστικὴν τινα τοῦ πράγματος πρότασιν. «Ἐπειδὴ σ' εἰς δὲν δύνασθε νὰ ὑπάγητε, μοὶ εἶπε, πηγαίνω ἐγὼ ἀν' ὑμῶν. Ἐγὼ ἔζησα δύο ἔτη ἐκεῖ· οἱ ἄνθρωποι μὲ γνωρίζουσι, οὐ μόνον οἱ Χριστιανοὶ τοῦ Ζησινώ, ἀλλὰ καὶ οἱ Μωαμεθανοὶ τοῦ χωρίου αὐτοῦ, ὧν τινων τὰ παιδιά ἐφοίτησαν εἰς τὸ σχολεῖόν μου. Ἄν μεταβῶ ἐκεῖ, οὐδένα θὰ διατρῆξω κίνδυνον. Γνωρίζω δὲ ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε μεθ' ὑμῶν συναναστροφῆς τί ζητεῖτε».

Ἐδέχθη τὴν πρότασιν, πλὴν δὲν ἀφῆκα αὐτὸν ν' ἀπέλθῃ εὐθὺς, ἀλλὰ καθωδήγησα πρῶτον ἐπὶ δεκατέσσαρας ἔτι ἡμέρας καὶ ἐσημείωσα ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ συλλεξῆ ἐκεῖθεν. Τότε δὲ, δούς αὐτῷ ἱκανὰ χρήματα καὶ πάντα τὰ χρειώδη εἰς τοιοῦτον ταξιδίδιον, ἀπέστειλα ἐπὶ πλοίου τινὸς εἰς Σολακλῆ, λιμὲνα καὶ ἀγορᾶν τῆς ἐπαρχίας, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα [σὺν-ἀκλῆ]—τὸ ἀριστέρον βουστὸν] δεικνύει ὅτι κείτοι εἰς τὴν δεξιᾶν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Ὁφως. Συνοδὸν εἶχε τὸν νέον διδάσκαλον τοῦ Ζησινώ, τὸν ὁποῖον

οἱ Χριστιανοὶ Ζησινωῖται προσεκάλεσαν ἐκ Τραπεζοῦντος ἀντὶ 2,000 γρασιῶν εἶτε 500 δραχμῶν κατ' ἔτος. Ἐριπποὶ λοιπὸν οἱ δύο νέοι διήνουον τὴν τετράωρον ὁδὸν ἀπὸ τῆς παραλίας μέχρι τῶν μέρους τῆς διευθύνσεως αὐτῶν· εἶχον δὲ ἐπὶ τῶν ἵππων φορτώσει καὶ τὰ τῆς ὁδοπορίας ἐφόδια τοῦ διδασκάλου μου, καὶ τὰ ἔπιπλα τοῦ νέου διδασκάλου. Οἱ Μωαμεθανοὶ ὁμῶς, τοὺς ὁποίους ἀπῆντων καθ' ὁδὸν, φαίνεται ὅτι ἐθεώρησαν τούτο ὡς μεγάλην πολυτέλειαν καὶ ὡς ἐπαρσιν, οὕτως εἶπειν, τῶν Γκιούριδων· διότι ἐξεδήλουν τούτο οἱ ἀπαντῶντες αὐτοὺς καθ' ὁδὸν δι' ἀγρίων μορφασμῶν τοῦ προσώπου, εἰς δὲ μάλιστα ἐξ αὐτῶν εἶπεν· «Ἄθλιοι Γκιούριδες, ὀλίγον καιρὸν ἀκόμη θὰ διαρκέσῃ ἡ τοιαύτη ὑμῶν μεγαλοπρέπεια».

Ἐν Ζησινώ ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος διέτριψε τρεῖς ἑβδομάδας· ἐκεῖ δὲ διήγαγε καλῶς μετὰ τῶν Χριστιανῶν, καὶ μετὰ μεγάλης ἡσυχίας κατεγίνετο εἰς τὸ ἔργον του. Φαίνεται ὁμῶς ὅτι ἐκεῖ ἠύξησε τὸ θάρρος αὐτοῦ, διότι ἀπεφάσισε νὰ εἰσδύσῃ ὁκτώ ὥρας ἐνδοτέρω πρὸς τι χωρίον Σπαράχω καλούμενον, ἄτε μαθῶν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ διάλεκτος τῶν Μωαμεθανῶν κατοίκων τοῦ χωρίου τούτου ὡς καὶ τῶν περὶ ζῆς διέφερε λίαν τῶν πλησιέστερον κειμένων χωρίων. Ἐνεδύθη λοιπὸν τὴν ἐγγύριον ἐνδυμασίαν καὶ διηυθύνθη πρὸς τὰ ἐκεῖ, ἔχων συνοδούς Χριστιανὸν τινα ἐκ Ζησινώ, καὶ ἕτερον Μωαμεθανὸν ἐκ τοῦ Σπαράχω, πρὸς ὃν ἐυστήθη καθ' ὁδὸν ὑπὸ τοῦ πρώτου. Παρ' αὐτῷ δὲ τῷ Μωαμεθανῷ καθ' ὅλον τὸ μικρὸν παρὰ τὴν θέλησιν του διάστημα τῆς αὐτοῦ διατριβῆς του, πληρόνων καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον καὶ τινὰς συγγενεῖς αὐτοῦ ἀνὰ ἡμέραν ὅπως συναναστρέφονται μετ' αὐτοῦ, συνδιαλέγονται καὶ διηγῶνται μύθους, ἠδυνήθη ἱκανῶς νὰ ἐξασκεῖται τοὺς ἰδιωτισμοὺς τῆς ἐκεῖ διαλέκτου καὶ τὰς διαφορὰς αὐτῆς, νὰ συλλεξῆ μύθους, παροιμίας κ.τ.λ.

Ἄλλ' ἀπὸ τῆς δευτέρας ἡδὴ ἡμέρας οἱ ἄλλοι Μωαμεθανοὶ τοῦ Σπαράχω ἤρξαντο νὰ ἐμβάλλωσι φόβον εἰς τὸν ἀγαθὸν αὐτὸν ὁμόθησκον καὶ νὰ τὸν ἀπειλῶσιν. Ἰδίως δὲ ἀγᾶς τις ἠρέθιζε τοὺς κατοίκους, λέγων· «Αὐτός ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἤλθε νὰ γράφῃ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον ὁμιλοῦμεν, εἶναι Ῥώσος κατάσκοπος. Ἐνθυμηθῆτε ὅτι σ' εἰς λέγω. Αὐτὸς ἐμέτρῃσε τὴν ἔκτασιν καὶ τὸ βάθος τῆς λίμνης μας (διότι ὑπάρχει τοιαύτη, σχηματιζομένη ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ὁφως), ὅπως πληροφορήσῃ περὶ τούτων τοὺς Μωαμεθανοὺς (Ῥώσους)». Ἄλλοι πάλιν Μωαμεθανοὶ, περιφερόμενοι πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ φιλοξενούντος τὸν διδάσκαλον, ἐφώναζον· «Δίωξον τὸν ἄνθρωπον τοῦτον, ἢ ἄλλως καὶ σὺ καὶ αὐτός θὰ πάθῃτε πολλὰ κακά».

Ταῦτα βλέπων ὁ ὑποτιθέμενος κατάσκοπος, ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ καταλίπη τὸ Σπαράχω καὶ

τὴν λίμνην αὐτοῦ, πρὶν ἢ ἀναγκαστικῶς γευθῆ τῶν ὁδῶν τῆς· διὸ τὸ ἑσπέρας παρεκάλεσε τὸν φιλοξενούντα αὐτὸν Μωαμεθανόν, δίδων εἰς αὐτὸν καὶ χρήματα ἱκανά, νὰ συνοδεύσῃ αὐτὸν μέχρι Ζησινώ. Ἡγέρθησαν λοιπὸν τὴν πρωΐαν τῆς τετάρτης ἡμέρας, καὶ, προσποιούμενου τοῦ διδασκάλου τὸν Μωαμεθανόν, ἐφθασαν ἐκεῖ περὶ μεσημβρίαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ εἶχε φθάσει αὐτόθι ἐπιστολὴ ἰδική μου, δι' ἧς παρεκάλουν αὐτὸν θερμότατα, ἂν τῷ ἦτο δυνατόν, νὰ ἐπισκερθῇ καὶ περιγρᾶψῃ τὰ ἐρείπια ἀρχαίας ἑλληνικῆς πόλεως, παρὰ τὸν Ψυχροπόταμον κειμένης.

Τὰ ἐρείπια ταῦτα κείνται κατὰ τὸ ἄκρον δάσους ἐξ ἐλατῶν, ὄξυων καὶ διαφόρων πυκνῶν θάμνων ἀποτελουμένου, καὶ φέροντος ἔτι καὶ νῦν τὸ ὄνομα Ἀντζιμάχο, ἐξ οὗ συνεπέρανα, ὅτι ἐκεῖ πάντως θὰ ἔκειτο πόλις τις, Ἀντιμάχεια καλούμενη, μετὰ τὴν καταστροφήν τῆς ὁποίας μετέβη τὸ ὄνομα εἰς τὴν περὶ ζῆς χώραν, ἰδίως δὲ εἰς τὸ δάσος. Ἄλλὰ τὴν πρόκλησίν μου ταῦτην δὲν ἠδύνατο ὁ διδάσκαλος νὰ ἐκπληρώσῃ, ἵπαιδῇ ἐν αὐτοῖς μάλιστα τοῖς ἐρείπιοις ἐκρύπτετο διαβόητος τις ληστής μετὰ τῆς συμμορίας αὐτοῦ, κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ διδάσκαλος ἐπέστρεψεν εἰς Ζησινώ, εἶχε φθάσει καὶ ἡ εἶδησις ὅτι ὁ φοβερός ἐκεῖνος τζεπνῆς (ἀρχιληστής) ἐφόνευσεν τὸν ἀξιωματικὸν, τὸν σταλέντα μετὰ τριάκοντα στρατιωτῶν πρὸς καταδύωξιν αὐτοῦ. Ἐνεκα τούτου λοιπὸν δὲν ἐπεχείρησε τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἐρειπίων, ἀλλὰ μετὰ τεσσάρων ἑβδομάδων τὸ ὅλον διατριβὴν κατέβη εἰς Σολακλῆ, ὅπως ἀποπλεύσῃ εἰς Τραπεζοῦντα.

Ἐνταῦθα ὅμως τὰ πράγματα ἤρξαντο νὰ γίνωνται ἀνώμαλα. Μόλις φθάσει εἰς Σολακλῆ καὶ συλλαμβάνουσιν αὐτὸν ἀστυνομικοὶ ὑπάλληλοι, συνοδευόμενοι ὑπὸ ἄλλων φρουραίων Μωαμεθανῶν, ἀρπάζουσι τὸν ὁδοπορικὸν αὐτοῦ σῆκον, περιέχοντα πλὴν ἄλλων πραγμάτων τετράδια καὶ τινα τετυπωμένα γλωσσάρια, ἅτινα τῷ εἶχον δώσει ὡς ὑποβοήθημα, καὶ μεταφέρουσιν αὐτὸν εἰς τὸ ἐπαρχεῖον, ὅπου εἶναι καὶ ἡ οἰκία τοῦ καϊμακάμη (κονάκιον). Οὗτος δὲ μόλις εἶδεν αὐτὸν, ἐπιτίθεται κατ' αὐτοῦ ἀκράτητος καὶ ἄγριος ὡς λύκος κατὰ ἀρνίου. «Ναί, ναί, σὲ γνωρίζω, ἐφώναζεν· εἶσαι κακὸς ἄνθρωπος. Ἐχουσιν οἱ ἄνθρωποι δίκαιον, λέγοντες ὅτι περιτρέχεις τὴν ἐπαρχίαν καὶ κατασκοπεύεις, ὅτι κἀμνεὶς σχέδια καὶ διαγράμματα καὶ πωλεῖς αὐτὰ εἰς τοὺς Ῥώσους διὰ νὰ κερδίξῃς χρήματα». Ταῦτα καὶ ἄλλα ὅμοια λέγων, ἀντὶ νὰ καθησυχᾶσῃ τὰς περὶ αὐτὸν συσσωρευμένους τίγρεις, ἠρέθιζεν αὐτὰς περισσότερον, καὶ ἠπειλεῖ· «Θὰ σὲ βίψω εἰς τὴν φυλακὴν καὶ μετὰ ταῦτα θὰ σὲ στείλω σιδηροδέσιμον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅθεν θὰ σὲ ἐξορίσωσι». Λέγων δὲ ταῦτα, δὲν ἐσκέπτετο ἐν τῇ μανίᾳ

αὐτοῦ, ὅτι ὁ διδάσκαλος δὲν ἦτο βραγύς. Μετὰ ταῦτα ἤρξατο ἐρευνᾶν τὰ τετράδια καὶ τὰ βιβλία μετὰ φυσιογνωμίας δὴθεν εἰδήμονος. Ἐπειδὴ δὲ μεταξὺ αὐτῶν εὑρίσκετο καὶ μικρὸν τεμάχιον χάρτου, περιέχον φυτὸν τι ὄζον μόσχου, ἰδὼν τούτο ὁ ἠρεθισμένος ἐπαρχος, εἶπε τοὺς ἐξῆς ἀξιωματικοὺς λόγους· «Ἄ! τοῦτο εἶναι ἀρχαιότης. Σὺ θὰ τὴν πωλήσῃς βέβαια ἀκριβᾶ!» Φράσις λίαν χαρακτηριστικὴ, δεικνύουσα τὸν βαθμὸν τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνωτέρου τούτου ὑπαλλήλου τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ εἰς τῶν παρισταμένων Τούρκων παρετήρησεν, ὅτι ὁ διδάσκαλος ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ βεβόλητον, καὶ ἀνήγειλε τούτο εἰς τὸν καϊμακάμη. Νῦν ἠγέρθη νέκ καταιγίς. Λαβὼν αὐτὸ, «Πῶς τολμᾶς, γκιούρ, εἶπε, νὰ φέρῃς πιστόλιον; Δὲν γνωρίζεις ὅτι μόνον ἡμεῖς ἔχομεν τὸ δικαίωμα τούτου»; Τέλος δὲ εἰπὼν· «Ἐμπαρὸς εἰς τὴν φυλακὴν», ἔδωκε πέρας εἰς τὴν ὁργὴν του.

Ἐλλην τις ὁμων, ὁ κ. Κωνσταντίνος, πρῶτον διερμηνεύς τοῦ Ἑλληνικοῦ προξενείου ἐν Τραπεζοῦντι, διατριβὸν αὐτόθι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἔνεκεν ἑλληνικοῦ τινος πλοίου ναυαγήσαντος πρὸ τριῶν μηνῶν εἰς Σολακλῆ, ἔσωσε τὸν διδάσκαλον ἀπὸ τοῦ κινδύνου. Μαθὼν τὰ συμβαίνοντα ἔστρεξεν εὐθὺς εἰς τὸ κονάκιον καὶ ἐξηγήσεν εἰς τὸν καϊμακάμη τὸ πρᾶγμα, τέλος δὲ καὶ ἠγγυῆθη ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου. Ὁ τύραννος τοῦ Ὁφως προσεκάλεσε τότε συμβούλιον ἐπὶ τῆς σπουδαίας ταύτης ὑποθέσεως, καὶ συνέταξεν ἀξιωματικόν εγγράφον ἐπ' αὐτῆς, τὸ ὅποιον ἔστειλε τὴν ἄλλην ἡμέραν εἰς τὸν διοικητὴν Τραπεζοῦντος. Τὸ εγγράφον τοῦτο ἤρχιζεν ὡς ἐξῆς· «Ἄνθρωπός τις ἄγνωστος, λέγων ὅτι διατελεῖ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν Πρώσου τινὸς καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ προξενείου, κτλ. κτλ.»

Ὁ δὲ διδάσκαλος, μείνας ἔξω εἰς τὴν ὁδὸν, ἠθελε νὰ πορευθῆ εὐθὺς εἰς τὸν αἰγιαλὸν καὶ νὰ ἐνοικιάσῃ πλοῖον διὰ τὴν Τραπεζοῦντα· ἀλλ' ἔπρεπε νὰ περιμείνη μέχρι οὐ ἔλθῃ ἡ ἀπόφασις τοῦ πασᾶ. Κατέλυσε λοιπὸν εἰς τὴν ἔξοδοχέον (χάνιον), ἀλλ' ἐκεῖ μάλιστα ἐκλείσθη ὡς ἐν φυλακῇ, μὴ τολμῶν νὰ φανῆ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἔνεκα τῆς μεγάλῃς ἐξεγέρσεως καθ' ὅλην τὴν ἀγοράν. Διὸ ἔγραψε πρὸς ἐμὲ ἐπιστολὴν καὶ ἔστειλεν αὐτὴν διὰ πλοίου εἰς Τραπεζοῦντα. Ἡ ἐπιστολὴ ἔτελεύτα· «Σ' εἰς παρακαλῶ καὶ πάλιν ἐκ καρδίας εὐθὺς νὰ πορευθῆτε μετὰ τοῦ προξένου εἰς τὸν πασᾶν, καὶ νὰ παραστήσητε εἰς αὐτὸν

1. Χαρακτηριστικὸν τῶν λεπτιῶν ἦθῶν τοῦ καϊμακάμη εἶναι καὶ τὸ ἐξῆς. Ὁ διδάσκαλος μὲ ἰδεοποίησεν, ὅτι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν 8 ἡμερῶν, καθ' ἃς διέτριβεν ἐκεῖ, οὐδέποτε εἶδεν αὐτὸν φέροντα ἄλλο ἔνδυμα, ἢ τὰ ἰσώδρακον μόνον, βραχὺ ποικιλόχρουν χιτῶνα καὶ σαυδάκια, ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς φέσιον. Ἐν τοιαύτῃ δὲ στολῇ ἀνέκρινεν, ἐκείνητος εἰς τὸ ὑψηλὸν συμβούλιον, παρουσιάσας εἰς τὴν ἀγοράν. Καὶ ὁ κ. Κωνσταντίνος οὐδέποτε εἶδεν αὐτὸν καθ' ὅλην τὴν τριήμερον ἐκεῖ διατριβὴν του ἄλλως ἔνδυμαίνον.

τήν θέσιν εις τὴν εὐρίσκομαι, ἥτις ἀληθῶς εἶναι λίαν ἀπελπιστική. Οὐδ' ἐπὶ μίαν στιγμήν εἶμαι ἀσφαλὴς περὶ τῆς ζωῆς μου. Εὐθὺς τότε πορεύομαι πρὸς τὸν παῖδα, ὅστις ὑπαγορεύει εἰς τὸν ὑπάλληλον ἐνώπιόν μου ἐπιστολήν πρὸς τὸν καϊμακάμη, δι' ἧς οὗτος προσεκκλείτο νὰ ἀφήσῃ ἐλεύθερον τὸν Ἰωάννην καὶ στείλῃ τὰ βιβλία αὐτοῦ καὶ τετράδια ἐσφραγισμένα εἰς Τραπεζοῦντα.

Μέχρις οὗ ὁμοῦς φθάσῃ ἡ ἐπιστολὴ εἰς Ὀριν ἥτο ἀνάγκη νὰ παρέλθῃ μία ἡμέρα, μέχρις οὗ δὲ ἐκτελεσθῶσιν αἱ ἐν αὐτῇ περιεχόμεναι διαταγαὶ ἐτι περισσότεροί χρόνοι. Ἔρχεται τότε δεύτερα ἐπιστολὴ ἀπελπιστικωτέρα τῆς πρώτης. Ταύτην ἔστειλα ἀπλῶς μετὰ τοῦ ἐπισκεπτηρίου μου διὰ τοῦ κλητῆρος (καθάριον) τοῦ Ἑλληνοικοῦ προξενείου πρὸς τὸν παῖδα, οὗτος δὲ μοὶ ἀπάντησε νὰ ἴμαι ἡσυχος, διότι ὁ διδάσκαλος θὰ ἔφθινε μετ' ὀλίγον. Ἄλλ' ἐπὶ δύο ἐτι ἡμέρας περιέμενον εἰς μάτην τὴν ἐλευσίαν του. Τότε στρατιώτης τις (ζαπτιῆς) μοὶ φέρει τεμάχιον χάρτου ἐκ γνωστῆς χειρὸς, ἐν ᾧ ἦσαν γεγραμμένα: «Πρὸ μιᾶς ὥρας εὐρίσκομαι ἐνταῦθα ἐν τῇ φυλακῇ τῆς Τραπεζοῦντος. Μεταβῆτε εἰς τὸν παῖδα καὶ φροντίσατε νὰ λάβωσι τέλος πάντων πέρας τὰ θάσάν μου.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΡΧΑΡΙΑΣ.

Συνέβη δηλαδή τὸ ἐξῆς: Ὁ καϊμακάμης τοῦ Ὄριος, ἐν πλήρει πεποιθήσει ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἦτο ἐπικίνδυνος, τοῦλάχιστον Ῥώσος κατ'ἀσκοπος, ἔστειλεν αὐτὸν διὰ πλοιαρίου συνοδευόμενον ὑπὸ χωροφύλακος, φέροντος τὰ βιβλία, τετράδια καὶ τὸν μόνον χάρτιον εἰς τὸ διοικητήριον τῆς Τραπεζοῦντος. Ὅτε δὲ τὸ πλοῖον ἔφθασεν εἰς Δαφουῦντα (λιμένα τῆς Τραπεζοῦντος), ὁ μὲν διδάσκαλος ἠθέλησε νὰ διευθυνθῇ εἰς τὴν οἰκίαν του, ἀλλ' ὁ πιστὸς εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ὑπρέτης τοῦ καϊμακάμη συλλαμβάνει αὐτὸν καὶ φέρει εἰς τὸ σεράιον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ παῖδας ἀπὴν (ἦτο δευτέρα ἡμέρα τοῦ Βαϊραμίου), κλείει αὐτὸν εἰς τὴν φυλακὴν μέχρι τῆς ἐλευσεώς του. Τότε πληροφοροῦν τὸν παῖδα ἐσπευσμένως περὶ τούτου, ὅστις φροντίζει περὶ τῆς ἀπελευθερώσεώς του.

Ὁλίγας στιγμὰς πρὶν ἢ ὁ διδάσκαλος εἰσελθῇ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν προξενεῖον, ἡ γρατὶα αὐτοῦ μήτηρ, πληροφορηθεῖσα περὶ πάντων τῶν διαπραξάντων, ἤλθε καὶ παρεκάλει δακρύοντα τὸν πρῶτον καὶ ἐμὲ νὰ φροντίσωμεν τάχιστα περὶ τῆς λυτρώσεως τοῦ υἱοῦ τῆς. Τότε ἀνοίγεται αἶψα: ἡ θύρα καὶ γινόμεθα μάρτυρες τῆς ἀπεριγρὰπτου χαρῆς τῆς γυναικὸς ταύτης.—

Νῦν ὁ καλὸς οὗτος νέος διατρίβει ἐνταῦθα παρ' ἐμοῖ.

MIXARA DONGER.

Αἱ φθεις, τὰ ἀπεχθέστατα ταῦτα ζῶφια,

πολλαπλασιάζονται τοσοῦτον, ὥστε ἐξ ἑνὸς καὶ μόνοι ζεύγους δύνανται ἐν διαστήματι δύο μόνον μηνῶν νὰ γεννηθῶσι 18,000!

Η ΚΑΛΚΟΥΤΤΑ

[Ἐκ τοῦ ἐκδοθέντος ἐν 1876 ἔτει συγγράμματος τοῦ Alfred de Bréhat.]
Μετάφρασις Ν. Α. Ασβιδίου.
Ἐπιφάνει· 181 ἐστ. 533.

Ε'

Κατοικουμένη ἡ Καλκούττα ὑπ' ἀνθρώπων περὶ οὐδενὸς ἄλλου φροντίζόντων, εἰμὴ περὶ ἀποκτήσεως πλοῦτου ταχίστου, βεβαίως δὲν τυγχάνει πόλις διασκεδάσεων. Ἐπειδὴ λοιπὸν αἱ διασκεδάσεις εἰσὶ καὶ σπανιόταται καὶ δαπανηρόταται, αἱ λέσχαι καθίστανται τὸ προσφιλέστατον ἀποφύγιον τῶν ἀνθρώπων. Καίτοι δὲ ὑπάρχουσι λέσχαι πλείσται, ἀξιολογώτερα ὁμοῦς πασῶν εἶναι τὸ *Bengals-Club House*. Ἡ δὲ μέλη ἐπὶ πληρωμῇ ἑκατῶν ῥουπῶν κατ' ἔτος ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ εἰσέρχονται εἰς τὰς μεγάλας αἰθούσας τοῦ καταστήματος, ἐν αἷς ὑπάρχει ἀναγνωστήριον, σφαιριστήριον κ.λ. Δύναται τὶς μάλιστα νὰ ἔχῃ καὶ οἰκίαν ἐν τῇ μεγάλῃ οἰκίᾳ τῆς λέσχης ἐπὶ ἐνοικίῳ εὐλογώτατῳ, ὀριζομένῳ ὑπὸ τοῦ κανονισμοῦ μόνον ὁμοῦς οἱ ἑταῖροι ἀπολαμβάνουσι τούτου τοῦ προνομίου.

Εἰς ἀπόστασιν δύο μιλίων ἀπὸ τοῦ *Government's Palace*, περίπου παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ Κιδδρπουρ, κεῖται ἵπποδρόμος ὄρειος. Αἱ ἵπποδρομῆαι τῆς Καλκούττας, ὀργανισμέναι ὡς αἱ ἀγγλικαί, ἀρχοῦνται ἀπὸ τῆς 15 Δεκεμβρίου, προκαλοῦσαι πλήρη ἀνθρώπων. Τὸ ἄθλον εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἀριστοτέχνημά τι, προσφερόμενον εἴτε παρὰ τῶν ἐνδημούντων βαγγιᾶδων, εἴτε ὑπὸ τῶν διαβαινόντων ἐκ Καλκούττας. Νικῶσι δὲ σχεδὸν πάντοτε οἱ ἀγγλικοὶ ἵπποι· ἀγωνίζονται ὁμοῦς ἰδιαιτέρως καὶ οἱ ἐγγύριοι *poneys*, οἱ *tattons*, περὶ ὧν ὠμιλήσαμεν ἀνωτέρω, τὸ δὲ ἵπποδρόμιον τοῦτο εἶναι λίαν διασκεδαστικόν.

Ὁλίγα ἐτη πρὸ τῆς ἀφίσεώς μου εἰς Βεγγλίαν, τὸ θέατρον τοῦ *Chowringhee* εἶχε γίνει παρναλώμα τοῦ πυρός· διὰ τοῦτο γὰλλοὶ τινὲς ἠθοποιοὶ, ἀναμένοντες τὴν κατασκευὴν νέου, ἔδιδον παραστάσεις ἐν μικρῷ τινι προσωρινῷ θεάτρῳ, ὑπερ ἐκαλείτο *Ἀφροντία*, καὶ περιελάμβανε τετρακοσίους ἢ πεντακοσίους θεατὰς. Τὰ βωδεδίλλαια καὶ τὰ ἔργα τοῦ *Scribe* εἶχον κυρίως τὴν νικῶσαν ἐκεῖ. Ὑπάρχει ὁμοῦ καὶ ἕτερον θέατρον ἐν *Dum-Dum*, τὸ *Dum-Dum* εἶναι στρατιωτικὸς σταθμὸς ἐγγὺς τῆς Καλκούττας. Ἄλλ' ἐπειδὴ αἱ ἐν αὐτῷ παραστάσεις δὲν γίνονται ἐν ἡμέραις τακταῖς, εἰδοποιεῖται τὸ κοινὸν δι' ἀγγελιῶν τοιοκολλουμένων καὶ εἰδοποιήσεων ἐν ταῖς ἐφημερίαις.

Συναυλίαι δίδονται εἴτε ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς

Ἀφροντίας, εἴτε ἐν τῷ *Δημαρχειῷ* ὑπὸ διδασκάλων μουσικῆς, εἴτε ὑπὸ διαβαινόντων μουσικῶν, οἷς προσέρχεται ἀρωγὸς ἡ φιλαρμονικὴ ἑταιρεία.

Ἄλλὰ μετὰ τὴν ἐκ Καλκούττας ἀναχώρησιν μου ὠκοδομήθη θέατρον περικαλλέστατον, τιμώμενον νῦν ὑπὸ θιάσων καλῶς συγκεροτημένων, ὅστινες ἔρχονται ἐκ τῆς Γαλλίας καὶ ἐκ τῆς Ἀγγλίας· νομίζω ἐν τούτοις, ὅτι οἱ διευθυνταὶ δὲν κερδίζουνσι μεγάλην ποσά. Ὅς πρὸς τὰς ἠθοποιοὺς ὁμοῦς τὸ πρᾶγμα διαφέρει, διότι ἔτι τις καλλονὴ καὶ ἄλλη τόση τάξις ἐν τῷ βίῳ δύναται ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ νὰ παράσχῃσι τὴν κατά συνθήκην μὲν καλουμένην *ἔντιμον εὐπορίαν*, τῆς πρώτης ὁμοῦς τῶν δύο τούτων λέξεων ἐφαρμοζομένης, σημειώσατε καλῶς, εἰς τὰ ἀποτελέσματα, καὶ οὐχὶ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἀποκτήσεως.

Θέματα προσέτι ζωηρῶς κινοῦν τὴν περιέργειαν τῶν ξένων εἰσὶν αἱ *nautches*, ἢ οἱ χοροὶ τῶν ὄρηστρίδων, ὅς καλοῦσιν ἐν Βεγγλίᾳ *nautch-girls*, ἐπὶ λέξεω *κόρα* τοῦ χοροῦ. Ἐν σπουδαίαις λοιπὸν τοῦ βίου περιστάσεσιν, οἷον κατὰ τοὺς γάμους, κατὰ τὴν μεταβολὴν τόπου κατοικίας, ἢ διαρκουσῶν τῶν ἑορτῶν τοῦ *Doorgah-Pood-jah*, γινομένων περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου, οἱ πλούσιοι ἐκ τῶν ἰθαγενῶν τέλουσι τὰς *nautches*, εἰς ὅς προσκαλοῦνται οἱ φίλοι. Καίτοι τυγχάνουσι δὲ αἱ *nautches* αἱ προσφιλεῖς τοῖς Ἰνδοῖς διασκεδάσεις, ἐπειδὴ ὁμοῦ εἰσὶ μόνονοι, ἂν καὶ αἱ ὄρηστρίδες διαδέχονται ἀλλήλας ἐν τῷ χορῷ ἀνανεομένου, οἱ ξένοι ἔνωρις κορέννυνται βλέποντες διηνεκῶς τὸ αὐτὸ θέμα. Καὶ ὅπως οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἠθοποιοὶ, οὕτω καὶ αἱ *nautch-girls* μετὰ τῶν ἰθίων μουσικῶν ἀποτελοῦσι μικρὰν τινα ὁμάδα νομαδικὴν, διατρίβουσαν μὲν ἐπὶ τινὰ χρόνον κατὰ τὸν χειμῶνα ἐν τινὶ τῶν μεγαλοπόλεων, κατόπιν δὲ διατρέχουσαν τὰς πλησίον πόλεις, ὅπως δῶσῃ τινὰς παραστάσεις. Αἱ *nautch-girls* τῆς Καλκούττας δὲν ἀπολαμβάνουσι φήμης μεγάλης· προτιμητέαι εἰσὶν αἱ τῶν *Δελχί* καὶ τῆς *Βεναρξ*.

Γίνονται καὶ χοροὶ δημοῖοι, κατὰ πολλὰ ὁμοῦς ὑστεροῦντες· οἱ δὲ ἰδιωτικοὶ εἰσὶ συνήθεις, κυρίως μάλιστα κατ' ἦν ἐποχὴν ἀποβιβάζονται αἱ πρὸς γάμον κόραι. Ἄλλὰ τοῦτο δεῖται ἐξηγήσεως.

Ἐπειδὴ τὸ κλίμα τῆς Βεγγαλίας εἶναι σφοδρὰ νοσώδες, ἡ δὲ ἐν Ἰνδοστάνῃ διατριβὴ κατ' ἐλάχιστον ἐλκύει τοὺς τε πολιτικούς καὶ τοὺς στρατιωτικούς ὑπαλλήλους, πάντες οὗτοι κατὰ γενικὸν κανόνα πολὺ ἐπιθυμοῦσι τὴν εἰς τὴν *Εὐρώπην* ἐπάνοδον. Ἀφ' ἑτέρου πάλιν ἡ ἑταιρεία τῶν Ἰνδιῶν, ἐπιθυμοῦσα εὐλόγως τὴν ὄψω τὸ δυνατὸν ἐπὶ πλείοτερον χρόνον διαμονὴν τῶν ὑπαλλήλων αὐτῆς ἐκεῖ, ὧν γινώσκει τὴν ἱκανό-

τητα καὶ ὅτινες συνείθισαν ἤδη εἰς τὸ κλίμα, ἔμαθον τὴν γλώσσαν, τὰ ἔθνη καὶ τὰς συνήθειας, ἡ ἑταιρεία λέγω τῶν Ἰνδιῶν ἀσχολεῖται περὶ τὴν πρόληψιν τῶν δυσχερειῶν, αἵτινες πιέζουσι τοὺς ὑπαλλήλους ὡς πρὸς τὴν εὐρεσίαν ἐν Βεγγαλίᾳ συζύγων τῆς θρησκείας αὐτῶν. Ὄστε ἐν ὀρισμαῖς ἐποχαῖς τοῦ ἔτους φθάνουσιν ἐξ Ἀγγλίας πλοῖα, κομίζοντα στρατιάς ὄλας παρθένων νεαρῶν, κατὰ γενικὸν κανόνα ἀπροϊκῶν, πλὴν οἰκογενειῶν ἐντίμων. Καὶ πᾶσαι μὲν ὡς σκοπὸν τῆς εἰς τὴν ξένην μεταβάσεως αὐτῶν προφασίζονται προφάσεις κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἥττον εὐλόγους· πρᾶγματι ὁμοῦς ἀληθῆς σκοπὸς τυγχάνει ὁ γάμος, καὶ ἡ ἑταιρεία τῶν Ἰνδιῶν, ἥς αἱ προτροπαὶ προὐκάλεσαν τὴν μετανάστευσιν, ἀναδέχεται τὰ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῶν ἐν Ἰνδοστάνῃ. Προνοεῖται συγχρόνως, ἵνα ἡ ἀφιξίς τῶν χαριέντων τούτων φορτίων συμπίπτῃ τῇ ἐποχῇ, καθ' ἣν ὁ διοικητὴς παραχωρεῖ ἀδείας τοῖς πολυαρίθμοις ὑπαλλήλοις, στρατιωτικοῖς τε καὶ πολιτικοῖς, τοῖς διασπαρμένοις ἀνά τὴν Βεγγαλίαν, τότε δὲ καὶ ἀρχοῦνται αἱ ἐσπεριναὶ συναναστροφαι καὶ οἱ χοροὶ, καθ' οὓς παρουσιάζονται οἱ μέλλοντες σύζυγοι. Ὁ διοικητὴς δίδει τὸ σύνθημα οὕτως εἰπεῖν πρῶτος, πέμπων προσκλητήρια πρὸς τοὺς διαφόρους ἀνωτέρους ὑπαλλήλους, κατὰ τὸ παράδειγμα δὲ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν, οἱ ἀνώτεροι ὑπαλλήλοι κατόπιν προσκαλοῦσι τοὺς ἐκ τῶν συμπατριωτῶν αὐτῶν μὴ δυναμένους νὰ παρευρεθῶσιν εἰς τὸ *Government's Palace*. Περὶ τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἢ τοῦ δευτέρου μηνός, συχνάκις μάλιστα καὶ πρότερον, αἱ ἐκλογαὶ ἐπερατώθησαν καὶ οἱ γάμοι τελούνται. Ἡ νεαρὰ λοιπὸν κόρη, ἀσπάζομένη τὰς συντρόφους καὶ τὴν φιλοξενήσανσαν αὐτὴν οἰκοδέσποιαν ἐν Καλκούττᾳ, μεταβαίνει μετὰ τοῦ συζύγου αὐτῆς εἰς τόπους, τριακοσίας καὶ τετρακοσίας λεύγας ἀπέχοντας τῆς πρωτεύουσῆς ἐν μέσῳ δασῶν ἐκτεταμένων.

Οἱ χοροὶ καὶ αἱ ἑορταί, οἱ παρὰ τῶν διοικητῶν διδόμενοι, ἀναλόγως τοῦ ἐξόχου αὐτοῦ ἀξιωματος, εἰσὶ περίφημοι. Ἐν ταῖς εὐρεσίαις καὶ μεγαλοπρεπέστατα κεκοσμημέναις αἰθούσαις τῶν ἀνακτόρων διατρέχουσι τῆδε καίκετος ἑκατῶν ὑπηρεταῖ Ἰνδοί, φροῦντες στολὴν ἐκπρεπεστάτην. Εἰσὶ πάντες ἐκλελεγμένοι πρὸς τοῦτο, μεγαλόσωμοι, κεχρωματισμένοι τὸ πρόσωπον ἔχοντες, κηλίδας χρωστὰς πάλιν ἐπ' αὐτοῦ φέροντες, καὶ πώγωνα μέλανα καὶ μακρὸν τρέποντες. Ὑπολισθαίνουσιν ἐπὶ τοῦ πατώματος διὰ τοῦ ἰδιάζοντος ἐκείνου τοῖς ὑπηρεταῖς τῆς Ἀνατολῆς βήματος, ἢ, ἀκίνητοι ὡς ἀνδριάντες ἰστάμενοι, φυλάττουσιν ἐν ταῖς γωνίαις τῶν αἰθουσῶν, προσηλωμένα τὰ βλέμματα ἔχοντες ἐπὶ τῶν προσκεκλημένων, ὧν ἀναμένουσι τὰς διαταγάς. Οἱ ἐν ταῖς ἀνακτόροις ἄρα χοροὶ εἰσὶ θέμα παρὰδοξότατον, ὡς ἐκ τῆς ποικιλίας τῶν

ένδυμάτων και τῶν φυσιολογικών τῶν προσκεκλημένων ἀνθρώπων. Συμπαρίσταται οὕτως εἰπεῖν ἐκεῖ ἢ τῆ Ἀσία καὶ ἡ Εὐρώπη ἢ μὲν μετὰ τῶν βραχίονων, λαμπρότων ἐκ τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν πολυτίμων λίθων, μετὰ τοῦ baboos (τῶν ἰνδῶν ἐμπόρων ἢ κτηματικῶν), σοβαρῶν καὶ μεγαλοπρεπῶν, φερόντων ἐνδύματα ἐκ μουσελίνας καὶ κασμιρίου ἢ δὲ Εὐρώπη παρευρίσκειται πάλιν ἐκεῖ μετὰ στολῶν πολυτελῶν, μετὰ τοῦ μαύρου φράκου καὶ τοῦ λευκοῦ λαϊμοδέτου, μετὰ τῶν καλλιπαρείων γυναικῶν, τῶν ζανθοπλοκάμων, ἀνθοστεφῶν καὶ κοσμημασι πολυτίμοις κεκοσμημένων.

Οἱ βραχιάδες καὶ οἱ nababs, οὓς παρατηρεῖς ἐκεῖ διαβάλλοντες ἐνώπιόν σου θήματα βραχίονων καὶ νωθρῶ, παριστώσι τοὺς ἐκπεπωκότας κληρονόμους θρόνου τινὸς ἐνδόξου τῆς ζοφερᾶς καὶ ποιητικῆς Ἰσορίας τῆς Ἰνδοστάνης. Καὶ αὐτὰ τὰ ὄνοματα μόνα τῶν προγόνων καὶ τῶν ἀρχαίων κρατῶν ἔχουσιν οὐκ οἶδα τι τὸ παράδοξον καὶ τὸ μυστηριώδες, τὸ κυριεῦον τῆς φαντασίας. Ἀπλοῦν ὁμοῦ νεῦμα τοῦ διοικητοῦ δύναται νὰ ἀνατρέψῃ τοὺς διασωζομένους ἐπὶ ἐν κλονισμοῖς καὶ ἀκροσφαλταῖς τούτους θρόνους. Πρίσματα εὐθραυστα οἱ ἐπ' αὐτῶν εἰσέτι καθήμενοι μονάρχαι ὄντες, προωρισμένοι νὰ περιβάλλωσι διὰ λαμπρῶν χρωμάτων τῆς Ἀνατολῆς τὰς παγετώδεις ἀκτῖνας ξενικοῦ ἡλίου, ὑπομένουσιν εὐπειθῶς τὴν κυβέρνησιν τῆς πνευσχούρου Ἑταιρίας, ὁμοῦ ὅπως ἡ πομφόλυξ τοῦ σάπρονος ὑποβάλλεται καὶ ὑπέκεινται εἰς τὴν πνοὴν τοῦ ἀνέμου, τοῦ κινουμένου τὴν ἀπατηλῶς λάμπουσαν ταύτην φυσικήν, ἧτις ὁμοῦ θέλει θραυσθῆ εἰς τὴν ἐλαχίστην σύγκρουσιν. Ἄλλοι δὲ πάλιν βραχιάδες, ἐκβλήθέντες ὑπὸ τῶν ὑπηκόων, ἀφαιρέθέντες τὸν θρόνον ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας, ἢ ἐκουσίως κατελθόντες αὐτοῦ, ὅν αἱ ἐπικρατήσεις, τὸ ἐγχειρίδιον καὶ τὸ δηλητήριο καθίστανται τὰ μάλα ἐπικίνδυνον, ζῶσιν ἡσύχωσ ἐν Καλκούττα ἐκ τῆς παρεχόμενης συντάξεως ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας. Τσοῦτον ἔπειτα φαίνονται πάντες οὗτοι πεπεισμένοι περὶ τῆς ἀδυναμίας αὐτῶν πρὸς ἀγῶνα κατὰ τῆς ἐν Βαγγαλίᾳ κυριαρχίας, ὥστε οὐδὲ φαίνεται κἀν ἐπερχομένη αὐτοῖς ἰδέα τις ἀντιστάσεως. Ὡς πρὸς τοὺς νεωτέρους, οὗτοι ἐκπαιδευμένοι ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας ἐποπτεῖαν παρὰ διδασκάλων, ὑπ' αὐτῆς ἐκλεγόμενων, μετ' οὐ πολὺ δὲν θέλουσι διατηρῆ ἐκ τοῦ ἐθνισμοῦ αὐτῶν εἰμὴ τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὴν θρησκείαν. Οἷας ἀληθῶς σκέψεις προκλεῖ τὸ θέαμα τῆς τοιαύτης ὑπεροχῆς καὶ τῆς ἡγεμονίας Ἑταιρίας ἐμπόρων ἐπὶ τῶν ἀπογόνων τῶν ἰσχυρῶν μοναρχῶν τῆς Ἀσίας, οἵτινες διέβητον ἄλλοτε θησαυροὺς μυθώδεις καὶ ἤρχον ἐκατομμυρίων ὑπηκόων!

Ἐνθυμοῦμαι πάντοτε τὸν ἐπὶ τοῦ Γάγγου πλοῦν, ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἐκ Βαγγαλίας ἀναχωρήσεώς μου. Ὁ διοικητής, πρὸς τιμὴν τῆς

νίκης ἦν κατήγαγεν ὁ ἀγγλικὸς στρατὸς ἐν Punjáb, ἐτέλεσεν ἑορτὴν ἐν τῇ ἐν Barrackpore ἐξοχικῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. Τὸ δὲ ἐσπέρας, ἐπωφελήθητες νυκτὸς οὐχὶ ὀμιχλώδους, εἰσῆλθον ἐν τῷ Hoogly ποταμῷ ἵνα ἐπανακάμψωσιν εἰς Καλκούτταν οἱ προσκεκλημένοι. Δύο λοιπὸν μεγάλοι bhowliás, ἐν οἷς ἐκάθητο ἰνδοὶ κωπηλάται καὶ μουσικοὶ στρατιωτικοὶ ἐκ τῶν ἰθαγενῶν, προέπλεον, εἶποντο δὲ δέκα ἄλλαι λέμβοι, ἐν αἷς ἐκάθητο οἱ ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ προσκεκλημένοι. Ὑπάρχει ἰθαγενεὶς ἵσταντο ἐπὶ τῶν λέμβων πρὸς τὰ ἐμπρὸς, ἐνδεδυμένοι στολὰς λευκάς ἐκ μουσελίνας, ἢ ἐνδύματα ἐξ ὑψαμάτων ζωηρῶς κερματισμένων, καὶ κρατοῦντες δουλοὺς ἀνημέρους, ὧν ἡ ἐρυθροειδὴς καὶ φεγγεβολοῦσα λάμψις παρήγεν ὠραίας ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἀντανάκλασας. Ὑγροὶ οὕτως εἶπειν μηχανοῦνται ἀνηδῶν καὶ ἀνέβλυον πρὸ τῆς πύρας τῶν bhowliás, διασχιζόντων τὰ ὑδάτα τοῦ μέλανος καὶ σιωπηλοῦ ποταμοῦ. Ἐνίστατο, ὅταν ἡ μουσική ἐπαυε, μακρὰν ἐκεῖ πέραν ἤκουστο, ὡς συγκεχυμένος μορμυρισμὸς, ἢ βοῆ τῶν περιχόρων, ἀναμιγνυμένη πρὸς τὰ παφλάζοντα κύματα τοῦ ποταμοῦ. Καὶ μετ' ὀλίγον τὰ μουσικὰ ὄργανα ἐκ νέου, διακόποντα τὴν σιγήν, διέδιδον τοὺς ἀρμονικοὺς αὐτῶν ἤχους, ἢ ἠχῶ ἐν ταῖς ὄχθαις ἀντελάλει, καὶ τὰ εὐχεα αὐτῆς κύματα ἐξηπλοῦντο εἰς μέρη πολλὰ ἀπέχοντα τῆς ὄχθης. Ἐπειτα οἱ ἤχοι διεκόποντο, βυθιζόμενοι εἰς τὰ βάθη τῆς νυκτὸς. Ἐνῶ λοιπὸν τοιοῦτοτρόπως ὁ στολισκὸς ἔπλεον ἐν τῷ ἱερῷ ποταμῷ, πέντε βραχιάδες ἵσταντο ὄρθιοι πλησίον μου ἐν τῷ bhowlia ἐνώπιόν τινος τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τῆς Ἑταιρίας. Καὶ τὰ μετ' αὐτῶν ἐνδύματα τούτου ἐφαίνοντο ἀπλούστατα παρὰ τὰς πολυτελεῖς στολὰς τῶν ἰνδῶν ἡγεμόνων ἀλλ' ὁ ἀνὴρ ἐκείνος ὠμίλει πρὸς αὐτοὺς μετὰ φωνῆς σοβαρᾶς, οἷαν ἔχουσι συνήθως οἱ ἄρχοντες ἐπὶ τῶν ἀρχομένων. Σιωπηλοὶ καὶ σκυθρωποὶ οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀκθάρ, τοῦ Ὀρεγκὰ-Ζεῦ καὶ τοῦ Ἡδερ-Ἀλῆ, ἠκούον μετὰ προσοχῆς καὶ συνεσταλμένοι τὰς ὀδηγίας τοῦ ἀντιπροσώπου τῶν ἀγγλῶν ἐμπόρων. Καὶ ἡ μικρὰ αὐτὴ ὁμάς τῶν ἡγεμόνων παρίστατο ὀλομερῶς τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῆς Ἰνδοστάνης. Εἰς καὶ μόνος αἰὼν ἤρκεσε πρὸς ἀνατροπὴν τῶν θρόνων τῶν ἰνδῶν μοναρχῶν, ἀντικατασταθέντων ὑπὸ τῆς διοικήσεως τῆς Ἑταιρίας.

Διὰ τοὺς ξένους ὁ βοτανικὸς κήπος τῆς Καλκούττας εἶναι περίπατος λίαν ἐπαγωγός. Διότι ἐκτός πληθῆος φυτῶν τῆς Αὐστραλίας, τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Εὐρώπης, ἅπαν τὰ φυτικὰ βασίλειον τῆς Ἰνδικῆς ὑπάρχει συνηθροισμένον ἐν τῷ εὐρυτάτῳ καὶ ὠραίῳ ἐκείνῳ χώρῳ. Ὁ δὲ διευθυντὴς αὐτοῦ, ὧν πιθανῶς, ὡς παρατηρεῖ ὁ Jacquemont, ὁ τὸν μέγιστον μισθὸν ἐκ

τῶν σοφῶν τοῦ κόσμου ἔχων, λαμβάνει ἐβδομηκοντά μέχρις ὀγδοήκοντα χιλιάδας φράγκων, μετ' ἀσυμπεριλαμβανομένης εἰς τοῦτο τῆς κατοικίας καὶ ἄλλων πολλῶν πραγμάτων. Πελώριος βραχμά κηπουρὸς, φυσιολογικῆς ἀρκούτως ὠραίας, (αὐτὸς ἐκείνος ἀναμφιβόλως, περὶ οὗ γράφει ὁ Jacquemont), ἐδειξεν ἡμῖν τὰ τοῦ κήπου. Ἐρχίνετο μάλιστα σφόδρα εὐχαριστημένος ἐπὶ τῷ ὅτι ὑπῆρχον ἄνθρωποι, εἰς οὓς νὰ δειξῆ τὸν πλοῦτον ἐκείνον τοῦ κήπου, εἶπε δὲ, ἀναστενάζων, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Καλκούττας δὲν ἰπισκίετονται συχνάκις αὐτόν. Ἀπέχει τῆς Καλκούττας ἡμίσειον ἢ μίαν τὸ πολὺ ὥραν, καὶ ἡ εἴσοδος εἶναι κοινὴ τοῖς πᾶσι καὶ δωρεάν. Περιερχόμενος ὁ κήπος θηριοτροφεῖον, πλουτισθέντα καθ' ἑκάστην, καὶ βοτανικὴν βιβλιοθήκην, ἀφ' ἧς δὲν ἐλλείπουσιν εἰμὴ ἀναγνώσται.

Ἐν τοῖς περίεξ τῆς Καλκούττας ὑπάρχουσι τινες κήποι ἰδιωτικοὶ, ἀρκούτως ἀξιοὶ περιεργίας, οὓς δύναται τις νὰ ἐπισκεφθῆ, λαμβάνων ἐνόλωσ τὴν πρὸς τοῦτο ἄδειαν ἀπὸ τῶν ἰδιοκτητῶν. Ὁ πρίγγιψ Σολκεϊῶφ διηγείται ὅτι καθήμενος ἐπὶ ἐλέφαντος περιηγήθη τὸν κήπον τοῦ Δουαρχανῶθ Ταγῶρ, τοῦθ' ὅπερ ἀρκεῖ ἵνα κατανοηθῆ ἡ ἔκτασις τοῦ κήπου τούτου. Ὁ πλοῦσιος τραπεζίτης Δουαρχανῶθ Ταγῶρ τυγχάνει γνωστός ἐν Παρισίοις, οὓς ἐπισκέφθη μεγαλοπρεπέστατα ἐν 1845 ἔτει.

Πέντε περίπου ἀπὸ τῆς Καλκούττας λεύγας ὑπάρχει τὸ Barrackpore, ἧτις ἡ ἐξοχικὴ κατοικία τοῦ διοικητοῦ, ἦν περιβάλλει κατὰ τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ συνήθειαν μέγα δάσος τοιαῦτα δὲ ὑπάρχουσι σχεδὸν ἐν πάσαις ταῖς ἀγγλικαῖς ἀποικίαις. Ἠθέλει τις μάλιστα υποθέσει, ὅτι οἱ Ἀγγλοὶ μετὰ τῶν τραπεζοσκευῶν καὶ τῶν χειρουργικῶν κίβωτιων φέρουσι μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὰς μήτρας οὕτως εἶπειν (καλοῦσι) τῶν δασῶν καὶ τῶν κήπων, οὓς ἀφῆκαν ἐν τῇ πατρίδι. Εὐαρεστότερον δὲ μεταβαίνει τις εἰς Barrackpore διὰ bhowlia, διαπλέων τὸν Hoogly. Ἄν ὀλίγον παρεκταθῆ ὁ περίπατος, φθάνομεν εἰς τὴν Σεραμπόρην, ἢ εἰς τὴν Σχινούρην, στρατιωτικὸν σταθμὸν, οὗτινος πλησίον κείνται τὰ περιφημότερα σιγαροποιεῖα. Ὁ γαλλικὸς σταθμὸς τῆς Σχινούρηος κείνται πρὸς τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Hoogly, ὧρας τινὰς μακρὰν τῆς Καλκούττας. Ἀλλ' ὀμολογῶ, ὅτι λίαν στενόχωρος εἶναι ἡ Σχινούρηος μετὰ τὴν πολυἀνθρώπων καὶ μεγάλῃν Καλκούτταν, ἧς ἡ λαμπρότης καὶ τὸ μέγεθος ἐπισκιάζει τὴν πτωχὴν ἐκείνην πόλιν, τὴν ἀντιπροσωπεύουσιν τὴν Γαλλίαν παρὰ τὸν ἱερὸν ποταμόν.

Καὶ ὅταν μὲν τις ἐνδημῆ περικυκλούμενος ὑπὸ τῶν ὑποθέσεων αὐτοῦ, ὑπὸ τῶν ἰδίων διασκεδάσεων καὶ τῶν συνθησῶν, ἢ ἐθνικότητος εἶναι λέξις, ἧς ἡ ἔνοικ ἤρμεῖ καὶ ἀναπαύεται

ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας, ἐξεγειρομένη μόνον ἐν μεγάλας καὶ σπικναῖς περιστάσεσιν. Ἀλλ' ὅταν χιλιάδας λευγῶν ἀπέχη ἢ πατρίς σου, ὅταν γλώσσα ξένη μόνον πλήττη τὴν ἀκοήν σου, τότε ἐννοεῖς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐπαινίδης τοὺς συμπολίτας σου, καὶ νὰ σφιγξῆς τὴν χεῖρα ἀνθρώπων, συνδεομένων πρὸς σὲ διὰ τοῦ μυστηριώδους ἐκείνου δεσμοῦ τῆς πατρίδος, ὅστις καὶ μὲν δὲν ἀνακλύεται καὶ δὲν ἐξηγείται, ἀλλ' ὅν κάλλιστα αἰσθάνεται ὁ ὀδοιπορῶν εἰς τὴν ξένην, καὶ ἐπὶ πλέον ὁ ἐν ἐξορίᾳ. Καίτοι λοιπὸν πολὺ καὶ ἐγκαρδίως μετ' ἐπιπονησῆσιν οἱ ἐν Καλκούττᾳ Ἀγγλοὶ, οὓς οὐδέποτε θέλω λησμονῆσαι, ἐφλεγόμενοι ὁμοῦ ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν μικρὰν ἐκείνην τῆς γῆς γωνίαν, ἧτις, καίπερ τοσοῦτον πολὺ ἀπέχουσα τῆς Γαλλίας, τυγχάνει πλὴν πάντοτε ἡ Γαλλία. Ἀλλ' ἡ εὐχαρίστησις, ἦν ἐφανταζόμενη, οἰκτρῶς ἠλαττώθη ἐκ τῆς συγκρίσεως, ἦν κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ἄκων ἐποίουν, τῆς Σχινούρηος πρὸς τὴν Καλκούτταν. Γνωρίζω, ὅτι ἕδρα τῆς γαλλικῆς δυνάμεως ἐν Ἰνδοστάνῃ εἶναι τὸ Ποντισχερὺ καὶ οὐχὶ ἡ Σχινούρηος γίνωσκω, ὅτι ἡ Σχινούρηος εἶναι ἀπλοῦς τις σταθμὸς ἀνευσημασίας, καὶ δὲν ἀγνοῶ, ὅτι, παραβάλλων τις τὴν Τολώσιν ἢ τὸν Στρασβούργον πρὸς τὸ Λονδίνον, δὲν εἶναι δίκαιον νὰ συγκρίνῃ τὴν Γαλλίαν καὶ νὰ παραβάλλῃ αὐτὴν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐσκεπτόμενη πάντα ταῦτα, ἀλλ' ἡ γαλλικὴ ὑπερηφάνεια ὑπερίσχυε καὶ ἐπασχον τοῦτου ἕνεκα, παρατηρῶν τὸ κατώτερον ἡμῶν.

Ἐν τῇ Καλκούττᾳ πληθυσμὸς 500,000 μέχρις 600,000 ψυχῶν, ἐμπόριον μέγα, περιουσία κολοσσιαία, στρατὸς πολυἀριθμῶς, στρατιωτικοὶ τε καὶ πολιτικοὶ ὑπάλληλοι γενναίωςμισθοδοτούμενοι, διοικητὴς λαμβάνων μισθόν 800,000 μέχρις 900,000 φράγκων, κατοικῶν περιβαλλὸν ἀνάκτορον, ἀρχὼν διακοσίων ἢ τριακοσίων ἡγεμόνων καὶ βασιλευσῶν ἐπὶ ἐκατομμυρίων ἀνθρώπων. Ἰδοῦ τὰ τῆς Ἀγγλίας. Ἐν τῇ Σχινούρηος τὸ πολὺ τριακοντακισχιλίοι κάτοικοι, ἐμπόριον ἴσον τῷ μηδενί, φρουρὰ 25 μέχρι 30 στρατιωτῶν τοῦ ναυτικοῦ, εἰς δικαστῆς, εἰς εἰσαγγελεὺς καὶ εἰς εἰρηνοδίκης, τὰ πάντα δὲ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἀξιωματικοῦ τινος τοῦ ναυτικοῦ, οὗτινος ὁ εὐτελής μισθὸς ἐκ δωδεκακισχιλίων φράγκων μόλις ἰσοδυναμεῖ πρὸς ὅσον λαμβάνει τις ἐκ τῶν δευτερευόντων ὑπαλλήλων τῆς Ἀγγλικῆς ἑταιρίας. Ἰδοῦ τὰ τῆς Γαλλίας.

Ἐπειδὴ τὸ γαλλικὸν ναυτικὸν ἀποτελεῖται καὶ εἶναι συγκεκροτημένον ἐξ ἀνδρῶν ἀξιολόγων, οἱ πλεῖστοι τῶν διοικητῶν τῆς Σχινούρηος ὑπῆρξαν ἀξιοὶ πάσης τιμῆς, γενναῖοι τε καὶ ἐπιτηδεύτατοι ἀπέναντι ὁμοῦ τῶν ἀγγλῶν ὑπαλλήλων ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν με-

δενίζονται. Πώς είναι άραγε δυνατόν δι' εὔταλους μισθοῦ δωδεκακισχιλίων φράγκων νά υποστηρίζεται καταλλήλως ἡ τιμὴ τῆς πατρίδος αὐτῶν ἐν χώρα, ἐν ἧ τὰ πάντα κρίνονται ἐκ τοῦ ἐξωτερικῶς φαινομένου;

Πάντοτε θέλω ἐπαναλαμβάνει, καὶ οἱ πλείστοι θέλουσι συμφωνεῖ μετ' ἐμοῦ, ὅτι ἡ Γαλλία δὲν ἀμείβει ἀρκούντως τοὺς ἐν τῇ ἄλλοδαπῇ πράκτορας αὐτῆς· τὸ δὲ σύστημα τοῦτο βλάπτει τοσοῦτον μάλλον, ὅσον ἐν Γαλλίᾳ δὲν ὑπάρχουσιν, ὅπως ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ, ὑπάλληλοι πλούσιοι, δυνάμενοι δι' ἰδίων δαπανῶν νά διατηρῶσιν ἐν ὑψηλῇ περιωπῇ τὸν τίτλον, ἐν εἰσὶ περιβεβλημένοι. Ποσάκις ἤκουσα, περιοδεύων, τοὺς Γάλλους παρακπουμένους ἐπὶ τῷ ὅτι οἱ ἡμέτεροι πράκτορες, οἱ πρόξενοι κλπ. δὲν ἀντεπροσώπων, δὲν προσεχάλλον ποτὲ τοὺς συμπατριώτας, παραχωροῦντες τοιοῦτοτρόπως κατὰ πάντα τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ κράτος τοῖς ὑπαλλήλοις τῆς Ἀγγλίας! Ἀλλὰ τοῦτο εὐκόλως ἐξηγεῖται, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὅπου ὁ γάλλος πρόξενος δύναται νά δαπανῆσῃ 10,000 φράγκων, ὁ συνάδελφος αὐτοῦ ἄγγλος δαπανᾷ τὸ τετραπλάσιον. Καὶ ἂν οἱ νομοθετῆται ἡμῶν ἀπεδήμουν συνεχέστερον, ὡς κατὰ γενικὸν κανόνα πράττουσι τοῦτο οἱ Ἀγγλοὶ, εἰμί βέβαιος ὅτι πάντες ἤθελον αἰσθανθῆ τὴν ταπεινώσιν, ἣν ἐγὼ πολλάκις ὑπέστην. Μετὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον, πρῶτος αὐτοὶ ἤθελον ἀπαιτήσῃ, ἵνα οἱ ἐν τῇ ἄλλοδαπῇ ἡμέτεροι πράκτορες τεθῶσιν εἰς περιωπὴν ἀξιοπροσπεστέραν καὶ ἀνάλογον τῷ μεγάλῳ τοῦ ἀντιπροσωπευομένου ἔθνους.

Ἄς μοι συγχωρηθῇ ἡ μικρὰ αὕτη παρέκβασις. Ἐπανερχομαι νῦν εἰς τὴν πρωτεύουσιν τῆς Βεγγαλίας, ἵνα πραγματευθῶ τὰ τοῦ ἐμπορίου.

Ἡ Γαλλία ἀποστέλλει εἰς τὴν Βεγγαλίαν οἴνους, ποτὰ διάφορα, μεταξωτὰ, ταινίας, ἀρώματα, στολὰς γυναικείας, χειρόκτια, ὑποδήματα καὶ πλείστα ἄλλα πράγματα, γνωστὰ ἐν τῷ ἐμπορίῳ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Articles de Paris* (εἶδη τῶν Παρισίων). Σπουδαιότερα ὅμως εἰσὶ τὰ ἐκ Βεγγαλίας εἰς τὴν Γαλλίαν εἰσαγόμενα· τὰ ἡμέτερα λοιπὸν πλοῖα φέρουσιν εἰς Havre, εἰς Bordeaux, εἰς Μασσαλίαν κατὰ πρῶτον μὲν ἰνδικόν, ἀποτελοῦν τὸ μείζον μέρος ἐκάστου φορτίου· πᾶν κιστώτιον ἰνδικὸν τιμᾶται ἀντὶ 1,600 μέχρι 2,400 φράγκων, ἀναλόγως τῆς ποιότητος καὶ τῆς μεταβαλλομένης τιμῆς τοῦ ἐμπορεύματος τούτου· ἔπειτα νίτρον, σάκχαρ, καφὲν, ὄρυζον, ὄπιον, βερμὴν ἰνδοκόκκου, σάγουτον, βελλορριζάμυλον, μεταξωτὰ λεπτά ὑφάσματα, σινικὴν κρέπην, σασμίρια, πτερὰ μαρμαρῶν, ψιβάτους, καὶ πληθὺν ἄλλων πραγμάτων, ὧν ἀνωφελές τυγχάνει ἡ ἀπαρίθμησις ἐνταῦθα.

Οἱ Ἀγγλοὶ ὡς ἐκ τῆς τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἀνατροπῆς, ὡς ἐκ τῶν οἰκογενειακῶν ἀδ-

τῶν παραδόσεων βέπουσι φύσει πρὸς τὸ ἐμπόριον. Τὸ γραφεῖον ἄρα ἄγγλου εἶναι εἶδος τι μικροῦ βασιλείου, ὅπου οὗτος διατηρεῖ, ὅπως κληροδοτῆται τοῖς κληρονόμοις, οὕτως ἐπομένως πολὺ φροντίζει μήπως ἐξαντλήσῃ τοὺς πόρους. Τὸ αἶσθημα τοῦτο ἀριστα περιέγραψεν ὁ Δίκκενς ἐν τῷ ἐπαγωγῷ μυθιστορηματικῷ *Δόμω Πατηρ καὶ υἱός*. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν παρατηροῦνται παρὰ τοῖς Γάλλοις· διότι ὁ Γάλλος δὲν τυγχάνει ἐμπορος ἐκ φύσεως. Ῥίπτεται εἰς τὸ στάδιον τοῦτο ἐξ ἀνάγκης, ἵνα ζήσῃ, ὡς λέγουσι, συνήθως δὲ πρὸς μόνον τὸν σκοπὸν τοῦ νά περαιτηθῇ αὐτοῦ, εὐθύς ὡς ἀποκτήσῃ περιουσίαν, δυνάμενη νά παράσχῃ αὐτῷ εὐζωίαν, ἀνάλογον τοῖς ὀρέξεσι καὶ τῇ περιωπῇ τῆς ἰδίας οἰκογενείας.

Οἱ ἐγκατεστημένοι λοιπὸν ἐν Βεγγαλίᾳ Γάλλοι εἰσὶν ὀλιγάριθμοι, κυρίως δὲ πωληταὶ ἰνδικῶν, ἐμποροι, μεσίται, ἱατροὶ (δύο ἢ τρεῖς), καλλιτέχναι, κομμωταὶ καὶ ὑποδηματοποιοὶ. Ὀλίγοι ὅμως ἔχουσι περιουσίας μεγάλας. Διότι, τῇ ἀληθείᾳ, πῶς δύνανται νά συναγωνισθῶσι πρὸς τὰ κολοσσικὰ κεφάλαια, πρὸς τὴν τόλμην καὶ τὴν δραστηριότητα τοῦ ἄγγλικοῦ ἐμπορίου, εἰς ἃ ἐπὶ πλέον οἱ νόμοι παρέχουσι πληθῆν πλεονεκτημάτων;

Ἄμφισβάλλω ἂν ὑπάρχῃ ἄλλη χώρα ἐκτὸς τῆς Καλκούττας, ὅπου ἡ χρεωκοπία νά μὴ ἐμβάλλῃ εἰς φόβον καὶ νά θεωρῆται περιπέτεια τοῦ ἐμπορίου συνήθως, καὶ ἀδιάφορος μάλιστα. Σπεύδοντες πάντες νά ἐγκαταλείψωσι τὸ νοσῶδες κλίμα τῆς Καλκούττας, πάντες διώκουσι μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος τὸ ἄρμα, ἐφ' οὗ βαινόντες, προσπαθοῦσι νά καταφθάσωσι τὴν τύχην· καὶ τὸ ἄρμα τοῦτο συνήθως τοσοῦτον μάλλον ἀνατρέπεται, ὅσον τὸ ἐμπόριον τοῦ ἰνδικοῦ ὑπόκειται εἰς μεταβολὰς, καὶ ἐπομένως εἰς ὑπολογισμούς σφαλλομένους. Καὶ ἐνίοτε μὲν οἱ δανισταὶ οἱ ἄπληεῖς παραπέμπουσι τὸν χρεωκόπον ἐπὶ τινὰς μῆνας εἰς τὴν φυλακὴν τῶν ἀναξιογράφων· ἄλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον τὰ πάντα συμβιβάζονται φιλικῶς. Ἐπὶ μερίσματι λοιπὸν 5% μέχρι 10% ἐπιτυγχάνεται συμβιβασμός, καὶ μετὰ πεντεκαίδεκα ἡμέρας συγκροτεῖται ἄλλος οἶκος ἐμπορικὸς, φερόμενος εἴτε εἰς μεγίστην ἐπιτυχίαν, εἴτε εἰς μεγίστην καταστροφὴν. Ὁ περίφημος ἐμπορικὸς οἶκος τοῦ Πάρκερ, ὁ πρὸ τριακονταετίας χρεωκοπήσας καὶ συμπαρασύρας πενήκοντα ἢ ἐξήκοντα ἄλλους οἴκους, παρέστησε μεταξύ τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ τοῦ παθητικοῦ διαφορὰν ἐξήκοντα εἰς ὀγδοήκοντα ἑκατομμυρίων! Ἐμπορος ἄγγλος, ζῶν εἰσέτι, ὑποθέτω, ἀπολαμβάνων δὲ τιμῶν μεγίστων ἐν Καλκούττᾳ, τρεῖς ἔχρεωκόπησεν. Οἱ δὲ σύνδικοι, οἱ ἐνταλθέντες νά εξετάσωσι τὰ βιβλία αὐτοῦ, ἐπέπληξαν πῶς αὐτὸν ἐπὶ ταῖς ὑπερόγκους κατ' οἶκον μηνιαίας δαπάναις, ἀνα-

Ο ΒΡΑΪΤ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΟΒΑΕΝ

δανούσας εἰς χίλια ἢ χίλια καὶ ἑκατὸν βρούπια, ἐφ' ὃ ἐμπορος ἐκεῖνος ἦν γῆρος, ἔχων μόνον ἓνα υἱόν, ὑπερετοῦντα παρὰ τῷ βασιλικῷ στρατῷ. Εἰς gentleman. ἀπῆντησε μετ' ἀγανακτήσεως, ἵνα δύναται οὔτε πρέπει νά δαπανᾷ ὀλιγώτερα, τούτο δὲ διότι ὀφείλει νά ὑποστηρίξῃ τὴν τιμὴν τοῦ ἄγγλικοῦ ἐμπορίου!—Ἡ δικαιοσύνη ἐπερίβη ἀνεπίδεκτος ἀντιρρήσεως, καὶ τὸν ἐπόμηνον μῆνα ὁ ἄγγλος ἀνελάμβανε τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐμπορικῆς αὐτοῦ ἐπιχειρήσεως.

Οἱ πλείστοι τῶν Εὐρωπαίων ἐν τούτοις, ἕμα πλουτήσωσιν, ἀναχωροῦσι τῆς Βεγγαλίας· αἱ δὲ μέγιστοι τῶν περιουσιῶν κατέχονται ὑπὸ ἰνδῶν ἐμπόρων (*baboo*), καὶ πρὸ πάντων παρ' Ἀρμενίων, τῶν δικαιοτάτα ἐπονομασθέντων Ἰουδαίων τῆς Ἀνατολῆς. Μοι εἶδειξαν μάλιστα τινὰ Ἀρμένιον, ὅστις, πτωχότατος ἄλλοτε ὢν, σήμερον καρπούται εἰσόδημα δέκα μέχρι δώδεκα ἑκατομμυρίων φράγκων.

Καὶ ἂν τις ἐξικιρῆσῃ τὴν πολυτελεῖαν καὶ μεγαλοπρεπῆ τούτων ἐνδυμασίαν, οἱ πλείστοι τῶν πλουσιῶν *baboo* μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον παραδέχονται καὶ υἱοθετοῦσι πολλὰς τῶν εὐρωπαϊκῶν συνηθειῶν. Εἰζεύρουσι νά προσφέρωνται κάλλιστα ἐν γέμασιν ἐπισήμοις, πίνουσιν ἠδέως τὸν καμπαρνίτην, ποιοῦσι προπάσεις, φοροῦσι χειρόκτια καὶ φοιτῶσιν εἰς τὰ θέατρα, εἰς τοὺς χοροὺς καὶ εἰς τὰς συναυλίας. Ἡ διάθεσις δὲ αὐτὴ πρὸς τὴν τῶν εὐρωπαϊκῶν ἠθῶν ἀπομίμωσιν ἰσχυρίζεται μέχρι καὶ τῶν ἀπωτάτων ἐπαρχιῶν, βαρδεῶς ὅμως καὶ οὐχί τοσοῦτον ζωηρῶς. Νομίζω, ὅτι ὁ τύπος πολὺ συμβάλλει εἰς τὴν τοιαύτην τάσιν, καὶ τὰ ὄργανα αὐτοῦ ἄγγλικὰ, ἀρμενικὰ καὶ βεγγαλικά διαχύουσιν ἀνεπισημῆτως νέας ιδέας ἐν μέσω τῶν ἰθαγενῶν ἀναγνωστών. Ἐκτὸς ἐννεα ἢ δέκα ἄγγλικῶν ἐφημερίδων, ἧτοι τῶν *Benkal Hurkaru, Englishman, Commercial Advertiser*, κλπ., δημοσιεύονται ἐν Καλκούττᾳ πολλὰ εἰδικὰ περιοδικὰ, πρὸς χρῆσιν τῶν ἰθαγενῶν, ἰνδιστὶ συντασσόμενα.

Ἡ ἰνδική, ἡ γραφομένη γλῶσσα τῶν ἰνδῶν, εἶναι κρημαίτι σανακριτικῆς, ἀραβικῆς καὶ περσικῆς. Ἐκαστον τῶν τριῶν τούτων στοιχείων μεταβάλλεται κατὰ τὴν ὁδὸν καὶ τὴν διεύθυνσιν ἣν ἀκολουθεῖ τις ἵνα εἰσέλθῃ εἰς τὴν Βεγγαλίαν· ἡ περσικὴ π. χ. δεσπόζει ἐφ' ὅσον τις προχωρεῖ πρὸς τὸ Ἀφγανιστάν. Ἐπομένως ἡ ἰνδικὴ γλῶσσα, ἐνῶ τυγχάνει πλουσιωτάτη καὶ δυσκόλως ἐκμανθάνεται, ἀπαιτεῖ καίνεαν σπουδὴν κατὰ τὴν ἐκάστοτε ἐν Βεγγαλίᾳ ὀδοποιίαν. Ἡ ἐν χρήσει γλῶσσα παρὰ τοῖς τῶν περιχώρων τῆς Καλκούττας ἰθαγενεῖν εἶναι ἡ βεγγαλική, εἶδος διαλέκτου παρεμφερμένης, ἐχούσης τὴν αὐτὴν σχέσιν πρὸς τὴν ἰνδικὴν, ὡς ἡ χυδαία ἐπαρχιακὴ τῶν μεσημεριῶν (*palois*) πρὸς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν.

^{Ἐπιτομὴ συνήθως.}

Κατὰ τὴν 13(25 Ἰουλίου ε. ε. ἀπεκαλύφθη ἐν Bradford τῆς Ἀγγλίας μαρμαρινὸς ἀνδρὶς τοῦ περιωνόμου Ρικάρδου Κόβδεν, δαίρημα Ἀμερικανοῦ ἐμποροῦ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ζήσαντος ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ. Αἱ ἀρχαὶ τοῦ Bradford ἀνέβησαν εἰς τὸν ἐπιζῶντα ἀρχαῖον φίλον καὶ συναγωνιστὴν τοῦ Κόβδεν, τὸν Ἰωάννην Βραΐτ, τὴν ἐκφώνησιν τοῦ ἀρροδίου εἰς τὴν περίστασιν λόγου. Ἐνώπιον πολυπληθοῦς καὶ ἐνθουσιώδους θαμνύρου ὁ Βραΐτ ἀποκαλύψας τὸν ἀνδριάντα, πρὸς τὸν ὅποιον ἀτένισε πρῶτον ἐπὶ τινὰς στιγμὰς ἐν σιωπῇ καὶ μετὰ καταφανοῦς συγκινήσεως, ἐξεφώνησε λόγον, ἐν ᾧ ἀρελῶς καὶ ἀνευ ἐπιδείξεων ἀφηγήθη τὰ τοῦ βίου τοῦ ἐνδόξου φίλου του. Τοῦ λόγου τούτου παραδίτομεν ἐνταῦθα τὸ πλείστον ἐν μεταφράσει, ὅπως παράσχωμεν ταυτογρόνως εἰς τοὺς ἀναγνώτας τῆς Ἑστίας τὴν τε διογραφίαν τοῦ μεγάλου ἐκεῖνου ἀνδρός, πρὸς δὲ καὶ δειγμα τῆς εὐγλωττίας τοῦ ἐφαρλίλλου φίλου καὶ συμπολίτου του. Σ. τ. Δ.

Συνηροίσθημεν ἐνταῦθα σήμερον ὅπως παρασταθῶμεν εἰς τελετὴν, ἧτις καὶ πρὸς τοὺς πλείστους ἐξ ὑμῶν μεγάλην ἔχει θεοδαιῶς ἐπισημότητα, καὶ ἐμὲ δὲ ἰδίως ἐνδιαφέρει. Συνήλθομεν ὅπως τιμῆσωμεν τὴν μνήμην ἀνδρός, τὸν ὅποιον ἀδιστακτως δυνάμεθα νά χαρακτηρίσωμεν ὡς ἓνα τῶν καλλιτέρων καὶ εὐγενεστέρων Ἀγγλῶν τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς. Ποιητὴς τις, οὗ τινος λησμονῶ τὸ ὄνομα, εἶπε: «Πρὸς τί ἐγείρομεν μνημεῖα εἰς ἐκείνους οἵτινες δὲν ἀποθνήσκουσι ποτέ;» Τὸ κατ' ἐμὲ, ὁμολογῶ ὅτι δὲν ἤμην ποτὲ ἐκ τῶν προθυμοποιουμένων νά στήσωσιν ἀνδριάντας ἢ μνημεῖα, διότι πιστεύω ὅτι ὀλίγοις ἐξέχουσι τοσοῦτον ὥστε νά ἦναι ἄξιοι αὐτῶν, ἐνῶ οἱ μάλλον ἄξιοι τούτων δὲν ἔχουσι τὴν ἀνάγκην των. Καὶ ὅμως ἐνταῦθα ἤδη ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν ἐξωτερικόν τι οὕτως εἰπεῖν καὶ ὀρατὸν σημεῖον ὑπάρξεως, ἧτις ἐπέσυρε τὸν θαυμασμόν τῶν ἀνθρώπων καὶ εἵλκυσε τὴν ἀγάπην των. Ἡ δὲ θεὰ ἀνδριάντος, ὅποιος ὁ πρὸ ἡμῶν οὗτος, προκαλεῖ καὶ προάγει τὴν ἐρευναν περὶ τῶν προσόντων τοῦ ἀνδρός εἰς τιμὴν τοῦ ὀποῖου ἀνηγέρθη, ὡστε παραδέχομαι ὅτι δύναται ν' ἀποβῇ ὠφέλιμος καὶ διδακτικὴ πρὸς πολλοὺς τῶν μὴ γνωρισάντων τὸ ἔζοχον πρόσωπον τὸ ὅποιον μετ' ἐπινοεῖται.

Εἰς τὴν σημερινὴν τελετὴν προσεκληθῆναι νά συμμεθέξω ἐνεκα θεοδαιῶς τῆς πολυχρονίου στενῆς φιλίας καὶ τῶν ἐπίσης στενῶν σχέσεων, αἵτινες μετ' ἐμὲ συνέθεν μετὰ τοῦ Κόβδεν, καὶ τὰς ὀποιίας οὐδὲν ποτὲ διέκοψε ἢ διατάραξεν ἐπὶ εἰκοσιπέντε ἔτη. Ἄλλ' ὅτε μοι ἐγένετο ἡ αἰτία νά ἐκφωνήσω λόγον κατὰ τὴν τελετὴν ταύτην ἠσθάνθη, καὶ τὸ αἰσθάνομαι εἰσέτι, ὅτι δύο δυσκολία μετ' ἀντιμετωπιῶμαι. Πρῶτον, ὅτι δὲν μαι εἶναι δυνατόν νά ὁμιλήσω πρὸς ὑμᾶς ἐπαξίως τῆς περιστάσεως, καὶ δεύτερον, ὅτι λέγων περὶ τοῦ φίλου μου ὅσα χρεαστῶ νά εἶπω, κινδυνεύω νά φανῶ ὡς ἐγκωμιάζων τρόπον τινὰ καὶ ἐμὲ αὐτὸν, καθὼ κατὰ τοσοῦτον μετ' ἐκείνου συνεργασθέντα. Ἀλλὰ τοῦτο τὸ παραλείπω, ἐλπίζων ὅτι θά μοι ἀποδώσῃτε δικαιοσύνην καὶ ἂν

τοιαύτη ιδέα ἔλθη εἰς τινὰ ἐξ ὑμῶν. Ἄς ὀμιλήσωμεν δὲ ἤδη περὶ τοῦ πολυκλαύστου φίλου μου.

Γνωρίζετε ἴσως πάντες ὅτι ὁ Κόβδεν δὲν ἦτο, κατὰ τὴν συνήθη ἔκφρασιν, ἀπὸ γένους, ὅτι εἰσῆλθεν ἐν τῷ βίῳ χωρὶς τῶν λεγομένων ὑψηλῶν σχέσεων, ὅτι δὲν ἐπερικυκλοῦτο ὑπὸ τῶν βοηθημάτων τὰ ὁποῖα ὁ πλοῦτος παρέχει, ὅτι ἐν ἐνὶ λόγῳ δὲν δυνάμεθα περὶ αὐτοῦ νὰ εἰπώμεν ὅτι «ἡ τύχη ἐπέβλεψε μειδιῶσα καὶ προσηνὴς ἐπὶ τὴν νεκρὰν αὐτοῦ ἡλικίαν» διότι ἐγενήθη ἐν τῷ —ἐὰν ὅχι ὄλωσεν ταπεινὴς, ἀλλ' ὅμως μετρίως ἀγροτικῆς κατοικίας, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Sussex. Περὶ τῆς ἐν τοῖς σχολείοις φοιτήσεως αὐτοῦ τοῦτο μόνον λέγω, ὅτι ἐν τῷ σχολεῖῳ ὅπου ἐστάλη δὲν εὔρε μέρη ἐκπαιδεύσεως πλεοντείας τῶν ὅσων τὴν σήμερον εὐρίσκουσιν οἱ ἄγγλόπαιδες καθ' ὅλον τὸ ἡμέτερον κράτος. Δὲν τῷ ἐδόθη δὲ νὰ φοιτήσῃ εἰς τὰ ἀρχαῖα ἡμῶν Πανεπιστήμια καὶ νὰ ὠρεληθῇ ἐκ τῶν πλεονεκτημάτων, οὔτε δὲ (ἀς μοι ἐπιτραπῇ νὰ προσθέσω καὶ τοῦτο), οὔτε νὰ ζημιωθῇ ἐκ τῶν μειονεκτημάτων τῶν ὁποίων δὲν εἶναι ἀμιγῆ τινὰ τῶν Πανεπιστημίων τούτων. Ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὴν ζωὴν, ἀφήσας τὴν πατρικὴν αὐτοῦ ἐπίτην, δὲν εἶχε προστασίαν δι' ἧς νὰ τῷ ἀνοιχθῇ ὁ δρόμος ἐνώπιόν του. Ἰπῆγεν εἰς Λονδίον, εὔρεν ἐκεῖ θέσιν ὑπαλλήλου εἰς ἐμπορικόν τι κατάστημα, καὶ ἐπεδόθη ἀμέσως εἰς τὸ ἔργον του μετὰ ζήλου καὶ δραστηριότητος. Ἐκεῖθεν ἀπεστάλη κατόπιν εἰς τὴν ἀρκτῶν Ἀγγλίαν ὡς συντάξιος τοῦ καταστήματος ἐν τῷ εἰργάζετο· ἐκεῖ δὲ ὁ ἐξυδερκὴς αὐτοῦ ὀφθαλμὸς δὲν ἐβράδυνε νὰ ἴδῃ ὅτι εἰς τὸν κλάδον τῆς ἐργασίας πρὸς ὅν εἶχαν ἤδη ἐξοικειωθῇ ὑπῆρχε δι' αὐτὸν στάδιον προόδου καὶ εὐδοκίμησης. Ἀπεκατέστη ὅθεν ἐν Μαγχεστρία περὶ τὸ ἔτος 1830, εἰς ἡλικίαν νομίζω 26 μόλις ἐτῶν, ὡς τυπωτῆς πανικῶν. Ἦτο γνωριστὴς ἐξαίρετος σχεδίων καὶ χρωμάτων, εἶχε δὲ ὅλα τὰ προσόντα τοῦ καλοῦ ἐμπόρου, ἐπιμέλειαν, φρόνησιν, ὀξυδέρκειαν καὶ ἀκράν τιμιότητα. Δὲν εἶναι κατὰ συνέπειαν θαῦμα ὅτι ἡ ἐπιτυχία του ἦτο μεγάλη καὶ ταχεῖα. Ἄλλ' ἐπὶ τούτοις ἐκέκτητο καρδίαν ἀνοικτὴν καὶ συμπαθῆ· δὲν ἠρκεῖτο εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐργασίας καὶ τῶν κερδῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐσκέπτετο περὶ τοῦ περικυκλούντος αὐτὸν πληθυσμοῦ. Ἐπέβλεψε περὶ αὐτὸν καὶ εἶδε τὴν κατάστασιν καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ, τὸ δὲ πρῶτον, καθ' ὅσον γνωρίζω, ζήτημα εἰς τὸ ὁποῖον ἐστρεψε τὴν προσοχὴν του, ἦτο τὸ ζήτημα τῆς δημοσίας καὶ ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ὡς ἐκ τοῦ ζητήματος τούτου ἔλαβον κατὰ πρῶτον ἀφορμὴν νὰ τὸν γνωρίσω. Ἄλλ' δὲν περιωρίσθησαν αἱ σκέψεις αὐτοῦ εἰς τὰ τῆς ἐθνικῆς ταύτης ἀνάγκης μόνον. Ἐσκέπη καὶ ὅτι τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα ἐβλάπτοντο ὡς ἐκ τῆς ἀ-

φρονος κατ' αὐτὸν ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἐξέδωκε κατὰ τὸ 1835 φυλλάδιον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἀγγλία, Ἰρλανδία καὶ Ἀμερική.» Εἰς τὸ φυλλάδιον τοῦτο διαπρέπει νοῦς ἐμψρων καὶ προορατικὸς, πρὸς τὸν ὁποῖον δὲν ἐξίσωθη οὐδεὶς ποτὲ ἴσως τῶν πολιτικῶν συγγραφέων τῆς νεωτέρας ἐποχῆς. Ἐν αὐτῷ ἐπραγματεύετο ἐν ἐκτάσει καὶ περὶ τοῦ Ῥωσσο-τουρκικοῦ ζητήματος· καθότι μεγάλα ἐγένοντο ἐκτοτε προσπάθειαι πρὸς ἐξέγερσιν ζηλοτύπου κατὰ τῆς Ῥωσσίας αἰσθημάτων, προσπάθειαι αἵτινες δὲν διεκόπησαν μέχρι τῆς ὡρας ταύτης καθ' ἣν ὀμιλῶ πρὸς ὑμᾶς.

Εἶπον ὅτι ἐγνωρίσθη κατὰ πρῶτον μετὰ τοῦ Κόβδεν ἔνεκα τοῦ μεγάλου ζητήματος τῆς ἐκπαιδεύσεως. Μετέβην εἰς Μαγχεστρίαν ὅπως ἴδω αὐτὸν καὶ τὸν προσκαλέσω νὰ ἔλθῃ εἰς Rochdale καὶ ὀμιλήσῃ εἰς συλλαλητήριον τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ συνέλθῃ ἐν τῇ πόλει ἐκεῖνη. Τὸν εὔρον ἐν τῷ γραφείῳ του, τῷ εἶπον τί τὸν ἤθελον· τὸ πρόσωπόν του ἔλαμψεν ἀπὸ εὐχαρίστησιν ὅτε εἶδεν ὅτι καὶ ἄλλοι εἰργάζοντο ὑπὲρ τοῦ ἰδίου ὡς ἐκεῖνος σκοποῦ. Ἄνευ δισταγμοῦ συγκατένευσε νὰ ἔλθῃ. Ἦλθε καὶ ὀμίλησε. Καίτοι δὲ νέος εἰσέτι τότε περὶ τὸ λαλεῖν δημοσίως, ἀνέδειξεν ὁμως τὰ προσόντα ἐκείνου τοῦ λέγειν, ἅτινα διετήρησεν ἐφ' ὅσον ἔσχε τὴν δυνάμειν τοῦ λαλεῖν· εὐκρίνεια, λογικὴν, εὐγνωστικὴν ἀφελῆ, πειθῶ, ἠτις ἐνομούμενη πρὸς τὴν ἀπόλυτον ἀλήθειαν τὴν ὁποῖαν ἐξέφραζεν ὁ ὀφθαλμὸς καὶ ἡ φυσιογνωμία του, ἀπέδαινε ἀκαταμάχητος!

Μετ' οὗ πολὺ ἐπῆλθε τὸ ζήτημα τῶν νόμων ἐπὶ τῶν σιτηρῶν· διότι οἱ οὐρανοὶ εἶχον σκοτισθῆ καὶ αἱ ἐσοδαὶ ἦσαν κακαί. Κατὰ τὸ 1838 ἐγένετο κίνησις σπουδαία ἐν Μαγχεστρία ἐν μέρει ὑπὸ ἰδιωτῶν τινων, ἐν μέρει δὲ, καὶ πρὸ πάντων, ὑπὸ τοῦ Ἐμπορικοῦ συλλαλητηρίου, καὶ ἐσχηματίσθη οὕτως Ἐταιρία κατὰ τῶν Νόμων ἐπὶ τῶν Σιτηρῶν, ἠτις ἐγένετο μετέπειτα ἡ περιώνυμος Ἐνωσις Anti-corn-Law league. Τινὲς ἐνταῦθα ἐνθυμούνται ταῦτα. Παρῆλθεν ὁ χρόνος καὶ ἀνήκουσιν ἤδη εἰς τὸ παρελθὸν καὶ ἡ Ἐνωσις καὶ τὰ ἔργα αὐτῆς. Εὐτυχῶς τὰ ἀποτελέσματα τῆς διαμένουσι καὶ ποτὲ δὲν θὰ καταστραφῶσι. Ἄλλ' ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη διήρκεσαν ἡ συζήτησις ἐπὶ τοῦ ζητήματος ἐὰν πρέπη ἕκαστος νὰ ἔχη ὀλοκλήρον ἢ ἡμισὺν ἄρτον. Δὲν λέγω ὅτι ἡ συζήτησις αὕτη διετηρήθη μετ' ἀμφιβολίας ὡς πρὸς τὸ τελικὸν αὐτῆς ἀποτέλεσμα· διότι δὲν ὑπῆρχεν οὔτε ἦτο δυνατὸν ἐπὶ τοιοῦτου θέματος νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα. Ἄλλ' ἐπὶ πέντε ἔτη καὶ πλέον ἀφοσιώθημεν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. Πᾶσα ὥρα ἡμῶν ἀφιερῶθη εἰς τὴν περὶ αὐτῆς συζήτησιν καὶ ἐνέργειαν.

Δισταξῶ ν' ἀναφέρω ἐπισεισδιόν τι τὸ ὁποῖον

ἡμέτερον εἶναι λίαν συγκινητικόν, ἀλλ' αἰσθάνομαι ὅτι οὔτε δύναμαι ἤδη νὰ τὸ παρασιωπήσω. Ἦτο κατὰ μὴνα Σεπτέμβριον τοῦ 1841. Καθ' ὅλην τὴν χώραν ὁ λαὸς ὑπέφερε δεινῶς. Ὅσοι ἐκ τῶν σήμερον ἐπιζώντων δὲν ἦσαν τότε εἰς ἡλικίαν νὰ ἐνοήσωσι τὰ διατρέχοντα, δὲν δύνανται νὰ φαντασθῶσι ὁποῖα ἦτο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ κατάσταση τοῦ τόπου. Ἦμην τότε εἰς Leamington, καὶ ὁ Κόβδεν, τυχὸν νὰ ἐπισκέπτεται τοὺς ἐκεῖ συγγενεῖς του, ἤλθε νὰ με ἴδῃ. Εὐρισκόμενος τότε εἰς τὸ βάθος τῆς θλίψεως, ἡδυνάμην νὰ εἶπω τῆς ἀπελπιδίας, διότι εἶχεν ἀποβεσθῆ τὸ φῶς καὶ ἡ λάμψις τῆς οἰκίας μου. Εἰς ἓνα θάλαμον ὑπεράνω ἡμῶν ἔκειτο ψυχρὰ καὶ ἀκίνητος ἡ νεκρά μου σύζυγος, καὶ δὲν μοι ἔμενε πλέον εἰμὴ ἡ μνήμη μιᾶς ἀγίας ζωῆς καὶ μιᾶς ἐφημέρου εὐτυχίας. Ὁ Κόβδεν ἦλθεν ὡς φίλος, καὶ μοὶ ἀπηθύθουνεν, ὡς ἐνοεῖται, λόγους παρηγορίας. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, ἀνυψώσας τὸ βλέμμα πρὸς ἐμὲ, μοὶ εἶπε· «Τὴν στιγμὴν ταύτην ὑπάρχουσιν ἐν Ἀγγλίᾳ χιλιάδες ἐπὶ χιλιάδων οἰκίαι, ὅπου σύζυγοι καὶ μητέρες καὶ τέκνα ἀποθνήσκουσι τῆς πείνης. Ἀφοῦ παρέλθῃ ἡ πρώτη τῆς λύπης σου ὁρμή, σὲ παραινῶ νὰ ἔλθῃς μετ' ἐμοῦ, καὶ νὰ μὴ ἡσυχάσωμεν ἂν δὲν καταργηθῶσι οἱ νόμοι ἐπὶ τῶν σιτηρῶν.» Τὸ ἐγνώριζα ὅτι δὲν ἔλεγεν ὑπερβολὰς ὅτε μοὶ περιέγραφε τὰς οἰκίας χιλιάδων ἐκ τῶν συμπολιτῶν ἡμῶν. Ἠσθάνθη ἐν τῇ συνειδήσει μου ὅτι ὑπῆρχεν ἔργον ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἔπρεπε νὰ εὔρεθῃ τις νὰ ἐργασθῇ, καὶ κατὰ συνέπειαν ἐδέχθη τὴν πρόκλησίν του, καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης δὲν ἐπαύσαμεν ἐργαζόμενοι καθὼς εἶχόμεν ἀποφασίσαι. Ἀλλὰ μὴ ὑποθέσκατε ὅτι λαλῶν περὶ ἡμῶν, προτίθεμαι νὰ σᾶς δώσω νὰ ἐνοήσατε ὅτι μόνον οἱ δύο ἡμεῖς ἐργαζόμεθα ὑπὲρ τοῦ μεγάλου ἐκείνου ζητήματος. Δὲν εἶμεθα οὔτε οἱ πρῶτοι κἄν! Μολονότι κατόπιν ἐράνημεν ἴσως οἱ μᾶλλον προέχοντες ἐνώπιον τοῦ δημοσίου. Ἀλλ' εἶχον προηγηθῆ ἡμῶν ἄλλοι, ἠνώθησαν δ' ἐπειτα μεθ' ἡμῶν ἑκατοστῆς, καὶ μετέπειτα χιλιάδες, καὶ ὑστερῶτερα πλήθη ἀναρίθμητα, τελευταῖον δὲ καὶ ἡ πεῖνα, κατὰ τῆς ὁποίας εἶχομεν κηρύξει τὸν πόλεμον, ἠνώθη καὶ αὕτη μεθ' ἡμῶν, μέχρις οὗ εἰς μέγαν ὑπουργὸς μετέβαλε γυνάμην καὶ αἱ μειοψηφίαι ἐγένοντο πλειοψηφίαι, καὶ κατέπεσε τέλος πάντων ὁ ἔργαμος! Ἐκτοτε δὲ καὶ μὲν δὲν ἔλειψαν δεινὰ, καὶ δεινὰ μὲν, ἐκ πολλῶν ἀγγλικῶν ἑστιῶν, ἀλλὰ δὲν ἀπέθανε πλέον ἐξ ἀσιτίας οὐστὶς σύζυγος, οὔτε μήτηρ, οὔτε τέκνον ἐξ αἰτίας πείνης ὀφειλομένης εἰς τὴν νομοθεσίαν ἡμῶν. Τώρα δὲ, ἐὰν βίψητε τὸ βλέμμα ἐπὶ τοῦ χάρτου, τί βλέπετε; Ἰδετε τὰς ἠνωμένας Ἐπικρατείας, ἴδετε τὸν Καναδὸν, ἴδετε τὰ παράλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ ἢ τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ, ἴδετε τὸ Χίλι καὶ τὰς ἐν Αὐστραλίᾳ ἀποικίας καὶ

τὴν εὐρεῖαν καὶ πλουσίαν ἐπαρχίαν τῆς Βεγγάλης, ἴδετε τὰ παράλια τοῦ Εὐζεῖνου πόντου καὶ τῆς Βαλτικῆς· ὅπου πίπτει ἡ βροχὴ καὶ ὁ ἥλιος λάμπει, ὅπου ὑπάρχουσιν ἐμπορεῖα καὶ ἀποθῆκαι καὶ ἀγροὶ σιτοφόροι, πανταχοῦ ὑπάρχουσιν ἄνδρες καὶ γυναῖκες συναζόντες τὰ εἰς τὴν χώραν ἡμῶν ἀποστελλόμενα πρὸς συντήρησιν τοῦ ἡμετέρου λαοῦ. Οἱ δὲ στόλοι ἡμῶν διατρέχουσι τὰς θαλάσσας ἀπάσας καὶ προσορμίζονται εἰς πάντα λιμένα, ὅπως φέρωσιν ἐνταῦθα τὴν τροφήν, τὴν ὁποῖαν πρὸ 30 μόλις ἐτῶν ἀπηγόρευον εἰς τὸν λαὸν ἡμῶν οἱ νόμοι τῆς πεφωτισμένης ταύτης καὶ χριστιανικῆς χώρας! Αἱ Γραφαὶ λέγουσι· «Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς.» Τὸ ῥητὸν τῶν Γραφῶν τὸ ἐθέσαμεν εἰς τοὺς νόμους ἡμῶν, καὶ ἐκτοτε ἐκ τοῦ πληρώματος τούτου συμμετέχει πᾶς ἀνὴρ καὶ πᾶσα γυνὴ καὶ πᾶν μικρὸν παιδίον ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ.

Ἐξκολουθεῖ ὁ ῥήτωρ ἀφηγοῦμενος τὰς μετὰ ταῦτα ἐνέργειαις τοῦ Κόβδεν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐλαττώσεως τῶν ἐθνικῶν ἐξοπλισμῶν, τὴν ἐπὶ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου διαγωγήν του, τὴν ἐπιτυχῆ δι' αὐτοῦ συνομιλήσιν τῆς μετὰ τὸ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας ἐμπορικῆς συνθήκης, τέλος δὲ τὴν θλίψιν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἐκρήξει τοῦ ἐμφυλίου ἐν Ἀμερικῇ πολέμου, καθ' ὃν διέμεινε πιστὸς τῶν βορείων φίλων καὶ ὑπέρμαχος, οὐδέποτε δ' ἐπαύσεν ἐλπίζων ὅτι ἀποτελεσματικὸς τοῦ πολέμου ἐκεῖνου ἔσται ἡ κατάργησις τῆς δουλείας καὶ ἡ διατήρησις τῆς μεγάλης Ἀμερικανικῆς δημοκρατίας, μιᾶς καὶ ἀδιαιρέτου. Καταλήγει δὲ ὡς ἔξης·

Ὁ φίλος μου δὲν ἐζήσεν ὅπως ἴδῃ ἐκπληρουμένως τὰς ἐλπίδας του. Καθ' ἣν ἡμέραν ὁ Πρόεδρος Λίγκολν μετὰ τοῦ ἀρκτοῦ γρατοῦ εἰσήλασεν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Richmond, ἡ δὲ ἀποστασία πράγματι ἐνίκητο καὶ κατεστρέφετο, κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν Κυριακὴν, τὴν 21ᾴν Ἀπριλίου ἐν ἔτει 1865, ἡ ψυχὴ τοῦ φίλου μου, πραιτουσα τὰ ἐπίγεια δεσμὰ, ἀφίπτατο εἰς κόσμον ἄλλον, λαμπρότερον. Ἐνα μῆνα πρὸς τῆς Ολιβερῆς ἐκείνης ἡμέρας τὸν εἶχον ἐπισκεφθῆ ἐν τῇ οἰκίᾳ του, εἰς Midhurst. Ἦτο μία ὡραία ἡμέρα ἐκ τῶν πρώτων τοῦ Μαρτίου. Περιεπατήσαμεν ὁμοῦ εἰς τοὺς ἀγρούς καὶ, ὅτε ἐπεστρέφομεν, ἤρχεισε νὰ μοὶ ὀμιλῇ περὶ τοῦ ἀγαπητοῦ τέκνου του, τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ του, ὅστις εἶχεν ἀποθάνει πρὸ ἐννέα ἢ δέκα ἐτῶν· καὶ γραφεὶς ὀπίσω μοὶ ἔδειξε τὴν ὡραῖαν μικρὰν ἐκκλησίαν ἐν μέσῳ τῶν δένδρων, καὶ μοὶ εἶπε· «Ναί, ἐκεῖ κείται τὸ παιδί μου, καὶ δὲν θ' ἀργήσω κ' ἐγὼ νὰ ὑπάγω πλησίον του.» Δὲν τὸ ἐπερίμενα ὅτι τοῦτο ἤθελε συμβῆ τόσον ταχέως. Ὁλίγας μετὰ ταῦτα ἡμέρας ἦλθεν εἰς Λονδίον· ἐπρόκειτο τότε περὶ τοῦ ἀνοήτου σχεδίου τῆς ὀχυρώσεως τῆς χώρας τοῦ Καναδᾶ πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῆς κατὰ τῶν ἠνωμένων Πολιτειῶν· ἦλθε δὲ εἰς Λονδίον διὰ νὰ ὀμιλήσῃ ἐν τῇ Βουλῇ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου καὶ νὰ καταδείξῃ τὸ ἄλογον τῶν μέτρων ἅτινα πρὸς τὸν σκοπὸν τούτου ἐπροτείνοντο

ἦλθε κατὰ μίαν τῶν ψυχροτέρων ἡμερῶν τοῦ Μαρτίου ἐκεῖνου, τὸ δὲ ψῦχος τὸν προσέβαλε, τὸν προσέβαλε θανασίμως. Μετὰ δέκα περίπου ἡμέρας ἡ ἀσθένειά του ἐδεινώθη, κατὰ δὲ τὴν 2^{ην} Ἀπριλίου, ἐκείνην περὶ ἧς ἀνέφερα ἤδη, ἤμην εἰς τὸνθάλαμόν του ἀπὸ πρῶτας καὶ διέμεινα παρ' αὐτῷ ἐπὶ ὤρας τινάς, καθ' ἃς ἐκείτο ἀναίσθητος, μέχρις οὗ ἐπῆλθε τὸ τέρμα τοῦ βίου ἐκεῖνου, πρὸς ὃν αἰσθάνομαι καὶ ἀείποτε ἤσθάνθην ἐμαυτὸν τοσοῦτον συνδεδεμένον.

Μία εἰσέτι ἀνάμνησίς του. Παρευρέθην εἰς τὴν κηδεῖαν του. Ἐτάφη πλησίον τοῦ περιλημένου υἱοῦ του εἰς τὸν αὐτὸν τάφον ἐντὸς τοῦ ὁποῦ συντροφεύει ἤδη καὶ τοὺς δύο ἢ προσφιλέας του σύζυγος, ἢ προσφιλέας τοῦ τέκνου αὐτοῦ μήτηρ. Παρευρέθην, λέγω, εἰς τὴν κηδεῖαν του. Πρὶν ἐξελθῶμεν τῆς οἰκίας ἐστήριζεν ἐπὶ τοῦ φερέτρου τὴν κεφαλήν ἢ περίλυπος κόρη του, κόρη τῆς ὁποίας ἢ πρὸς τὸν πατέρα στοργή ἤτο πάθος τὸ ὁποῖον ποτὲ ἴσως ἄλλη κόρη δὲν ὑπερέβη. «Ὁ πατήρ μου, εἶπεν, ἠρέσκετο πολὺ νὰ τοῦ ἀναγινώσκω τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος ἐπὶ τοῦ Ὀρους τῶν Ἑλαιῶν. Ἰδοὺ! Ἡ ζωὴ του ἤτο — τὸ λέγω μετὰ δισταγμοῦ καὶ περισκέψεως — ἤτο διδαχὴ βασιζομένη ἐπὶ τῆς καλλίστης καὶ μεγίστης ἐκείνης πασῶν τῶν διδασκῶν. Ἡ ζωὴ διηνεκοῦς θυσιᾶς καὶ αὐταπαρνήσεως! Ἀνεγίνωσκω ἐσχάτως ποιήματι νέον, «τὸ ἔπος τοῦ Ἰδοῦ», τὸ ὁποῖον θεωρῶ ὡς νέον ἀδάμαντα προστεθέντα εἰς τὸν ποιητικὸν τῆς γλώσσης ἡμῶν πλοῦτον. Ἐν αὐτῷ ὁ ποιητὴς λέγει: «Ἡ μάθησις εἶναι ὑψωμα ὑπερ ὀλίγοι δύνανται ν' ἀναβῶσιν, ἀλλὰ τὸ καθῆκον εἶναι τρίτος εἰς τὴν ὁποίαν πάντες δύνανται νὰ βαδίσωσι.»

Ὅσοι γνωρίζουσι τι περὶ τοῦ βίου τοῦ Κόβδεν θὰ συνομολογήσωσιν ὅτι ἐβάδισεν ἀείποτε εἰς τὴν τρίβον τοῦ καθήκοντος μετὰ βήματος στερεοῦ πάντοτε καὶ ἀκλονήτου. Ἀναβλέπων δὲ πρὸς τὸ ἄγαλμα τοῦτο, τὸ τοσοῦτον πρὸς ἐκείνιν ὁμοιάζον, καὶ τοσοῦτον ἀσπίλον ὅσον ὁ χαρακτήρ καὶ τὸ ὄνομα ἐκεῖνου, ὀφείλω νὰ ἐκφράσω τὴν πεποιθησίν μου, ὅτι ἡ ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ καθήκοντος ἐπιμονὴ του θὰ εὔρη πολλοὺς τοὺς μιμητάς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ, καὶ ὅτι ἐκ τοῦ ἀσπίλου μαρμαῦρου τούτου, ἐκ τῶν ἀφρώνων τούτων χειλέων θὰ πορίζωνται μάθημα ἀέναντον πολλὰι γενεαὶ νοσημόνων καὶ φιλέργων τῆς χώρας ταύτης κατοίκων ἄλλ' ὁ ἀνδρὶας οὗτος δὲν εἶναι τὸ μέγιστον τῶν εἰς τὴν μνημὴν τοῦ Κόβδεν ἀνυψωθέντων μνημείων. Δὲν ὑπάρχει κατοικίαι ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν, ἐν ᾗ δὲν προσετέθη ἄνεσις τις ὡς ἐκ τῶν ἐνεργειῶν του δὲν ὑπάρχει οἶκος, τοῦ ὁποῦ οἱ κάτοικοι δὲν ἔχουσι, χάρις εἰς αὐτὸν, μονιμοτέρην ἐργασίαν, μεγαλειότερον μισθὸν καὶ βασιμωτέρην ἀνεξαρτησίαν. Ἰδοὺ μνημεῖον διαρκές! Πρὸς τοῦτο εἰργάσθη χάριν τοῦ μεγάλου τούτου σκοποῦ! Εἰρ-

γάσθη δὲ μέχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν τοῦ βίου αὐτοῦ ὁ λύχνος ἐσβέσθη! Παρῆλθεν, ἀλλ' ὁ χαρακτήρ, τὰ ἔργα, ὁ βίος, τὸ παράδειγμα αὐτοῦ διαμένουσι κτῆμα ἐσκαί τῶν συμπολιτῶν του! Καὶ ἐπὶ γενεὰς γενεῶν, ἐνόσω ἀναφέρονται ἀγγλιστὶ οἱ μεγάλοι τῆς Ἀγγλίας ἄνδρες, θὰ λέγηται περὶ αὐτοῦ, ὅτι ὁ Ρικάρδος Κόβδεν ἀφιέρωσε μιὰς ὁλης ζωῆς τὸν κόπον, ὅπως ἀπολάσσωσιν οἱ συμπολίται αὐτοῦ ἐντελῆ τῆς ἐργασίας ἐλευθερίαν, καὶ μετ' αὐτῆς οὐχὶ μόνον τὸ ἀγαθὸν τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπικλοουθούντα αὐτῇ ἀγαθὰ τῆς ἀφθονίας καὶ τῆς εἰρήνης!

Δ. Β.

Δημοσίαι παράστασις δένδρουκοπίας ὑπὸ τοῦ ΓΛΑΔΣΤΩΝΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΑΥΤΟΥ

Πρὸ δύο ἐβδομάδων ὁ Γλάδστων καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐδοσαν ἐν τῇ ἀγροτικῇ ἐπαύλει των δημοσίαιν παράστασιν δένδρουκοπίας. Χίλιοι πεντακόσιοι κύριοι καὶ κυριαί, ἐκ τοῦ φιλελευθέρου κόμματος ἐν Βόλτων, εἰσελθόντες εἰς τὸ ἀγροκῆπιόν του, ἐμήνυσαν αὐτῷ ὅτι ἐπεθύμουν νὰ τὸν ἰδῶσι καὶ ἀκούσωσι ἀγορεύοντα. Ὁ Γλάδστων ἀπεκρίνατο τῇ ἐπιτροπῇ, ὅτι μετὰ τὸ γεῦμα θὰ ἐνεφανίζετο μετὰ τοῦ υἱοῦ του, ἵνα κόψῃ μελίαν, γνωστὸν δένδρον, οὗτινος ἐκ τοῦ στερεοῦ στελέχους ἤτο κατεσκευασμένον τὸ δόρυ τοῦ Ἀχιλλέως. Ὁλίγον μετὰ τὴν ἔσπρην πατήρ καὶ υἱὸς, ἀγροτικῶν φοροῦντες στολὴν καὶ διαστάζοντες ὀψεῖς καὶ μεγάλους πελέκει, ἦλθον καὶ ἕστησαν ἐνώπιον δένδρου, ἔχοντες περιφέρειαν 13 ποδῶν. Ἡ μουσικὴ ἐπαιάνιζεν, αἱ κυριαὶ ἔψαλλον, τὸ δᾶσος ἀντήχει ἐκ τῶν κτυπημάτων τῶν δύο ξυλοκόπων πολιτικῶν, ἐπέτων δὲ κύκλῳ αἱ παρασχίδεις, ἃς συνέλεγον οἱ παρεστῶτες, ἵνα φυλάξωσι κατόπιν ὡς κειμήλια. Ὁ Γλάδστων, διακόψας ὀλίγον τὴν ἐργασίαν πρὸς ἀνάπαυσιν, ἀπεμάξατο τὸν ἰδρῶτα ἐκ τοῦ προσώπου ἑρσιδόμενος δὲ ἐπὶ τοῦ πελέκει, εἶπε τοῖς ξένοις, ὅτι ἀντὶ πολιτικοῦ λόγου, ἔν ἐπεθύμουν νὰ ἀκούσωσιν, αὐτὸς προηρθεῖτο μᾶλλον νὰ λαλήσῃ ὀλίγα περὶ τοῦ κατ' ἀγροῦς βίου. «Οἱ νεώτεροι ἐκ τῶν παρεστῶτων, εἶπε, θὰ ἰδῶσιν ἐπερχομένην τὴν ὥραν, καθ' ἣν δὲν θὰ ὑπάρχῃ πλέον μεγάλη καὶ δεινὴ ἀντίθεσις τῶν βιομηχανικῶν πόλεων καὶ τῶν ἀγρῶν, ὅσα τανῦν παρατηρεῖται. Πάντοτε ὁμοῦ θὰ ὑπάρχῃ διαφορά τις τόπων παλαιοτέρων καὶ ἀλιανθρώπων. Τὰς μεγάλας πόλεις ἐνοχλοῦσι πρὸ πάντων τρία πράγματα βλαβερά ἀναθυμιάσεις καὶ σμαί, σπάνις ὕδατος καθαροῦ καὶ ὑπερβάλλουσα πληθὺς καπνοῦ. Δὲν πιστεύω ὅτι ὁ Παντοδύναμος Δημιουργὸς ἠθέλησε νὰ ὑπάρχῃσιν τὰ τρία ταῦτα κακὰ ὅπου συμβαίνεισιν ἐν ἀνθρώπων. Ἡ ἐπὶ μέρους ἄριστι τῶν κακῶν ἐξήρηται ἀφ' ἡμῶν ἀρκεῖ μόνον νὰ καταπολεμησῆτε τὰς προλήψεις τῶν ἀποστρεφόμενων τὰς καί

νοτομίας. Πρὸ τεσσάρων ἐτῶν ἤκουσα βαθύπλουτον διευθυντὴν χαρτοποιείου παραπονούμενον κατὰ τῆς ἐξουσίας, ὅτι ἀπηγόρευσε νὰ ρίπτωνται τὰ καθάρματα, τὰ περιτρίμματα καὶ ἄλλα ὑπὸ ἀκαθάρτου χάρτου λείψανα εἰς τὸ ὕδωρ, εἰς οὐ ἐπὶ νιν οἱ πενέστεροι. Πέτυσαν ὁμοῦ ἔμαθον παρ' αὐτοῦ ὅτι αἱ ὑποθέσεις του εἶχον βελτιωθῆ ἡμιόλις, ἀναλύσας τὰ καθάρματα, τῷ ὑπέδειξε οὗτοι δὲ αὐτὸς μὲν ἐκέδαινε κατ' ἔτος ἐκ τῆς γνησίως καὶ τῆς ἐπεξεργασίας τῶν καθαρμάτων 3,000 ἢ 4,000 λίρας, τὰ δὲ ὕδατα τῶν βρύκων ἐμεινον ἀμόλυντα. Ἡ μὲν ἀνάγκη ἀπεδείχθη πάλιν μήτηρ τῆς τέχνης, ὁ δὲ θεῖος νόμος ἐπανῆλθεν εἰς τὸ παλαιὸν κύρος του. Τὸ Λονδίον ἔχει, ὡς γινώσκετε, περὶ τὰ 4,000,000 κατοίκων ἐν τῇ δυτικῇ αὐτοῦ, πολυανθρωποτέρᾳ, γωνίᾳ διατρίβω καὶ ἐγὼ ἀπὸ 46 ἐτῶν σήμερον δὲ, δσάκις ἀνοίγω τὰ παράθυρά μου, ἀναπνέω ἀέρα καθαρότερον ἢ τὸ πρόσθεν, διότι ἡ νομοθεσία ἀπηγόρευσε τὴν αὐθαίρετον καὶ ἄσωτον γέννησιν τοῦ καπνοῦ, διέταξε δὲ τὴν ἀνέγερσιν κτιρίων ἵνα τὸν ἀπορροφῶσιν. Ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον τοῦτον ἵνα τέρπηται ὁ κατοικὼν ἐν αὐτῷ. Δὲν λέγω ὅτι τὸν ἐδημιούργησε πάντῃ ἀμέτοχον θλίψεων καὶ πειρασμῶν ἢ ὑπόδειξεν ὅμως νὰ καταστήσῃ ἡμῖν εὐάρεστος ἢ φυσικὴ ἡμῶν ὑπαρξίς. Ὁ ἀῆρ, ὁ ἥλιος, τὸ στερέωμα, τὰ δένδρα, ὁ χόρτος, οἱ βύακες, πάντα εἶναι τερπνὰ ἄλλ' ἡμεῖς τὰ μόλιον καὶ φθίρομεν. Δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ ἀποδείξωμεν τὴν πόλιν τοσοῦτον τερπνὴν, ὅσον ὁ Θεὸς ἀπέδειξε τοὺς ἀγροῦς δυνάμεθα ὁμοῦ καὶ ἐρυθμίσωμεν τὰ πράγματα οὕτως, ὥστε ἡ τοῦ ἀνθρώπου χεὶρ νὰ μὴ μόλυβη μηδὲ φθείρῃ ὅσα τερπνὰ ἐν αὐταῖς ἐχορήγησεν ἡμῖν ἡ θεῖα Πρόνοια». Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπανελάθε ζωηρότερον τὴν ἐργασίαν, ἄχρις οὗ ὑπὸ τῶν κτυπημάτων του κατέπεσον ἡ οὐρανομήκης μελία.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ

Μηδὲν κακὸν εἰσείτω.

Τὸ ῥητὸν τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι ἐπέγραφον ἐπὶ τῆς θύρας τῆς οἰκίας τῶν νεονύμφων, ἔδωκε δὲ ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐρώτησιν ἐκείνην τοῦ Διογένηος «καὶ πόθεν θὰ εἰσέλθῃ ὁ κύριος τῆς οἰκίας;» Σήμερον ἐν Κρήτῃ ἡ νύμφη ἐμβραπτίζει τὸν μικρόν της δάκτυλον ἐντὸς μέλιτος καὶ δι' αὐτοῦ γράφει τρεῖς σταυρούς, συγχρόνως δὲ καὶ οἱ παριστάμενοι ἄνδρες, ἐκβάλλοντες τὰς μυχαίρας τῶν, πρᾶττουσι τὸ αὐτὸ, ἵνα ἐκδιώξωσιν οὕτω πᾶσαν δυστυχίαν.

Παρητηρήθη ὑπὸ τῶν στατιστικῶν ὅτι ἐξ ὅλων τῶν φυλῶν ἡ Γερμανικὴ εἶνε ἡ γονιμοτέρη, κατόπιν δ' αὐτῆς ἔρχονται ἡ Σλαβικὴ, ἡ Σκαν-

δικαικὴ καὶ ἡ Ἀγγλοσαξωνικὴ, αἵτινες ἀξάνοισι ταχύτερον τῶν λοιπῶν, αἱ δὲ Λατινικαὶ φυλαὶ ἀξάνουσι βραδύτερον.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

*. Τί νὰ εἴπη τις περὶ τῶν πολυκρίθμων νέων ἐν Ἑλλάδι, οἵτινες θεωροῦντες ἑαυτοὺς εὐγενεστέρας καταγωγῆς τοῦ ἀγρότου καὶ τοῦ ναύτου, πλήρεις νεανικῆς δραστηριότητος καὶ φιλοδοξίας, πεπρειακισμένοι μὲ διανοητικὰ προτερήματα, ἅτινα ὑπὸ δεξιὰν καὶ σκόπιμον διέθυνσιν θὰ ἔθετον αὐτοὺς εἰς ἴσην μοῖραν πρὸς τοὺς ἀρίστους τῶν εὐρωπαϊῶν, ἄρχονται τοῦ σταδίου τοῦ βίου των ἐν τῷ κόσμῳ ἄνευ δραχμῆς μιᾶς ἐν τῷ βαλαντιῶ των; Ὁ βίος ἐνὸς τούτων ἀρκεῖ ὅπως ὑποδείξωμεν τὸν βίον κολλῶν ἑκατοντάδων. Ὁ νέος οὗτος εὐρίσκειται ἐπὶ ἄνευ μέσων ἐν τῇ πατριῇ οἰκίᾳ εἰς ἡλικίαν, καθ' ἣν αἱ ἀνάγκαι τοῦ βίου ἀρχονται νὰ τῷ γίνωνται ἐπαισιθηταί, πασιφανῶς δὲ βλέπει ὅτι ὀφείλει νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς ἰδίας συντηρήσεως ἢ οἰκογένεια ἀξιοπρεπῶς πλὴν πενιχρῶς συντηρεῖται ἐκ τῆς ἀποδεκατουμένης βιομηχανίας τοῦ πατρὸς, ὅστις στερούμενος τῶν προτερημάτων τῆς παιδείας, δι' ὧν ἐπροίκιζε τὰ τέκνα του ἢ ἐθνικὴ ἀνεξαρτησίᾳ, ἀνασκάπτει τὴν γῆν καὶ καλλιεργεῖ τὰς ἀμπέλους του ἢ ἀποζῆ ἐκ τοῦ ἀθεσβαίου καὶ γλίσχρου μισθοῦ δημοσίας τινὸς θέσεως. Μετ' ἐμφύτου πρὸς τὰ γράμματα ἔρωτος ὁ υἱὸς ἐφοίτησεν εἰς τὸ Γυμνάσιον, ονειροπολήσας ἴσως καλλίτερον βίον τοῦ τοῦ ἀρότρου. Ἀλλ' ἐάν, ἀποθῆσας τὰ βιβλία, θελήσῃ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς ἄλλην ἐργασίαν, οὐδὲν βλέπει ἐν αὐτῇ εὐελπί μέλλον. Ἐν θελήσῃ ν' ἀποδημῆσῃ πρὸς ἀναζήτησιν ἐπωφελοῦς θέσεως εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, ἔσται τὸ αὐτὸ ὡς νὰ ἀφιέρῃ τὴν μόνην δραχμὴν του εἰς τυχερὸν τι παιγνίδιον. Ἐργασία ὑπάρχει καὶ ἐν τῇ πατρίδι του, πλείστοι ἐμπορικοὶ οἶκοι κοσμοῦσι τὰς Ἀθήνας, τὰς Πάτρας, τὴν Σύρον, ἀλλ' ἡ ἀνάπτυξις αὐτῶν ὑπῆρξε βραδεία, ὥστε ἀνα ἑκατοντάδας ἀριθμοῦνται οἱ ζητούντες νὰ πληρώσωσιν ὀλιγόδραχμον κενωθεῖσαν θέσιν. Κλίνει λοιπὸν τὴν κεφαλὴν ἐν ἀπελπισίᾳ ὁ νέος, καὶ μίαν μόνην πλὴν ἔχει ἐλπίδα, τὰς Ἀθήνας. Βεβαίως, λέγει, εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Βασιλείου, βρισθούσιν πολιτικῶν, νομικῶν, ἰατρῶν, δημοσιογράφων, θὰ εὔρη τι ἐπὶ τέλους καὶ νεανίας συνειδὼς τὴν ἀξίαν του καὶ πρόθυμος ὦν νὰ ἀφιερῶθῃ ψυχὴ τε καὶ σῶματι ὑπερ τῆς γενικῆς ἢ τῆς ἀτομικῆς εὐημερίας. Κατορθοῖ δι' οἰοῦδήποτε μέσου νὰ μεταβῇ εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ ἐκεῖ, ἀνεπαίσθητως ἴσως, ρίπτεται εἰς τὴν δίνην τοῦ Πανεπιστημίου, ἐνθὰ μεθ' ἑτέρων χιλίων ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ὁμοίων του, εὐρίσκει εἰδός τι εὐτυχίας

δλίγων ἐτῶν ἐν τῷ θορυβῳδεὶ σάλῳ τῶν κοινω-
νικῶν καὶ πολιτικῶν συνομιλητῶν του, μεθ' ὧν
κοινὸς συνδέει αὐτὸν σκοπὸς, « ἡ καλλιέργεια
τοῦ πνεύματος. » Ἀκροῶται τῶν παραδόσεων
τῆς νομικῆς, τῆς λατρικῆς ἢ τῆς φιλοσοφικῆς
σχολῆς, καταβροχθίζων μάθησιν, ὡς πειναλέον
βρέφος, ἄπειρον τοῦ περὶ αὐτὸ κόσμου, μυζᾷ τὸ
γάλα τῆς καλῆς μητρὸς. Ἐν εὐτελεῖ μαγειρείῳ
κορεννύει τὴν πείνάν του δι' ἄρτου καὶ δλίγων
ἐλαιῶν, πίνων καὶ ῥητινίτην, ταῦτα δὲ μόλις
ἀρκοῦσι νὰ συντηρήσωσιν αὐτὸν μέχρι τοῦ ἐπο-
μένου ἀρίστου. Τὰς ἐσπέρας του διέρχεται ὡς
ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν καφενείοις, καθήμενος ἐπὶ ὥρας
ὀλοκλήρους μετὰ τριῶν ἢ τεσσάρων συμμαθη-
τῶν του, πίνων ἕνα μόνον κερὸν πλὴν ἀναριθ-
μητὰ σιγάρα, καὶ συζητῶν μετὰ ζέσεως περὶ
τοῦ πολιτικοῦ ζητήματος, περὶ οὗ πραγματεύον-
ται αἱ ἐφημερίδες, καὶ ὑπὸ συζήτησιν ὄντος ἐν
τῷ βουλευτικῷ περιβόλῳ. Ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ
αὐτῶν οἱ φλύαροι οὗτοι πολιτικολόγοι οὐδόλως
προσέχουσιν εἰς τὴν προκεχωρημένην ὥραν, πολὺ
δὲ δλιγώτερον προσέχουσιν εἰς τὴν παρουσίαν
ζένου, ὅστις, ἂν τυχαίως συνέλεγε σημειώσεις
περὶ τῆς Ἀθηναϊκῆς κοινωνίας, θὰ τοὺς ἐχαρα-
κτῆριζεν ὡς ἐξαχρειωμένους νεανίσκους, πρότυ-
πον τοῦ ἐθνικοῦ βίου τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τέλει
περατοῖ τὰς πανεπιστημιακὰς του σπουδὰς ὁ
δὲ νεανίας γίνεται ἀνὴρ. Δι' ἀτρίτων διανοητι-
κῶν κόπων καὶ σωματικῆς κακοπαθείας τυγχάνει
τοῦ πτυχίου καὶ εὐρίσκειται αἴρνης ἐν μέσῳ
πολλῶν δδῶν, ἀγνοῶν ποτέραν νὰ τραπῇ εἰναι
καθ' ὅλα ἔτοιμος νὰ μετέλθῃ τὸ δικηγορικὸν ἐ-
πάγγελμα, πλήρης φιλοδοξῶν ἐλπίδων διὰ τὸ
μέλλον, ἀλλὰ νομικοὶ ὑπάρχουσιν ἀπειράριθμοι.
Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ περὶ τῶν ἄλλων
ἐπιτηδευμάτων. Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν δύναται
νὰ υπερφρανευθῇ διὰ τὰς νομικὰς ἱκανότητας,
ἃς περιλαμβάνει. Πλὴν ὀπισθεν τῶν δλίγων ἐ-
κείνων, οἵτινες δρέπουσι τὰς δάρνας καὶ φέρουσι
ταύτας ἐν οἰκίαις ἐκ μαρμάρου, ὑπάρχει πλη-
θος ἄπελπι, ἄνευ πελατῶν, ἄνευ ὀνόματος, καὶ
πειναλέον. Μία ὁδὸς τῷ ὑπολείπεται, καὶ αὕτη
δύσβατος καὶ σκολιὰ, ταύτην δὲ τρέπεται μετὰ
πολλοῦ ὀρηκτικοῦ πλήθους ἄλλων. Ἡ ἀνάγνωσις
τῶν ἐφημερίδων, ἢ ἐν τοῖς καφενείοις ἀδολε-
σχία, ἢ θέρη τῶν καθ' ἡμέραν πολιτικῶν συ-
ζητήσεων ἐν τοῖς διαδρόμοις τοῦ Πανεπιστη-
μίου κατέστησαν αὐτὸν θιασώτην ἐνὸς κόμματος.
Ἀνακηρύττεται φίλος ἐνὸς πολιτευομένου καὶ
ἐγγράφεται, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὴν τάξιν τῶν
συμπολιτευομένων ἢ τῶν ἀντιπολιτευομένων τὴν
ὑπάρχουσαν κυβέρνησιν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ γίνεται
πολιτικὸν ἔμβρυον ἡ γράφει εἰς τὰς ἐφημερίδας
καὶ ἀποτελεῖ μέρος τοῦ πολιτικοῦ κύκλου τοῦ
ὑπουργοῦ ἢ τοῦ πρώην τοιοῦτου, ἀναμένων νὰ
τύχῃ, ἐν δέοντι καιρῷ, συνδρομῆς καὶ προστα-
σίας. Γνωρίζει ὅτι καὶ ὅταν ἔλθῃ ἡ ἐποχὴ αὕτη,

θὰ συντηρηθῇ ἐπ' ὀλίγιστον χρόνον, ἐφ' ὅσον δη-
λαδὴ διατηρηθῇ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τὸ ὑπουργεῖον
του ὄχι ἦττον ἐπιμένει, συμπληρῶν τὰ μεσό-
χρονα διαστήματα δι' ἐλπίδων, ὧν ἀναμένει τὴν
πραγματοποίησιν. Ἡ πρώτη πολιτικὴ ἐπιτυ-
χία ἐπιδρᾷ ἐπ' αὐτοῦ ὡς μαγικὴ ῥάβδος, καὶ ὀ-
νειροπολεῖ ὅτι ἡμέραν τινὰ θὰ γίνῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος
πρωθυπουργός. Ἀναγνωρίζει πολλάκις εἰς στιγ-
μὰς εὐθυφροσύνης τὸ ἄσκοπον καὶ ἐπιζήμιον τῆς
θέσεώς του, πλὴν δὲν ἀποσύρεται μὴ εὐρίσκων
διέξοδον. Τοιοῦτω τρόπῳ ὑπερπλεονάζει ἐν Ἀ-
θήναις στοιχεῖον ἄγονον, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ
ἐπιβλαβὲς εἰς τὴν πολιτείαν, παραγόμενον ἐκ
φυσικῶν αἰτίων, καθ' ὧν οὐδεμία ὑπάρχει ἄμε-
σος καὶ πρόχειρος θεραπεία. Ὡς οἱ ἄνθρωποι ἐν
γένει εἰς πᾶν ἄλλο ἀποβλέπουσι μέρος, ἀλλ' οὐ-
δέποτε εἰς ἑαυτοὺς, ὅπως ἀνακαλύψωσι τὸ με-
γαλειον τῆς πολιτείας, οὕτως ὁ ἀκόρεστος τὴν
φιλοδοξίαν Ἑλλήν θεᾶται κύκλῳ αὐτοῦ, ὅπως
ἀνέυρῃ στάδιον ἀναπτύξεως, μὴ ἀναλογιζόμενος
ὅτι εἰς τοὺς βραχίονας αὐτοῦ καὶ τὰς χεῖρας ἐγ-
κείνται τὰ σπέρματα τῆς ἐθνικῆς εὐμερίας. Ὁ
Ἑλλήν δὲν πιστεύει εἰς τὴν « εὐγένειαν τῆς ἐρ-
γασίας. » (Κάρολος Τάκερμαν.)

ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

Συνταγὴ στακτῆς κονίας (άλυσιδας).

Πρότινος χρόνου ἐπενοήθη νέος τρόπος κονίας διὰ τὸ πλύσιμον τῶν ἐνδυμάτων ὄχι ἀνάξιος λόγου.

Διάλυσον 4 χιλιόγραμμα ὑδατοῦ εἰς 2 λίτρας θερμοῦ ὕδατος μετρίως θερμοκρασίας. Ῥίψον ἐν τῷ αὐτῷ ἀγγεῖῳ 60 γραμμ. καθαρᾶς τερεβενθίνης καὶ 75 γρ. βουστῆς ἀμμωνίας. Ἀνακάτευσον καλὰ τὸ μίγμα, θὲς ἐν αὐτῷ τὰ ἐνδύματα νὰ μείνωσιν ἐπὶ 2 ἢ 3 ὥρας καὶ σέπασσον ἀσφαλῶς τὸ ἀγγεῖον. Μετὰ τοῦτο ἐκπλυνέ τα, ὅπως συνήθως ἢ γείνουν λευκώτατα.

Ἡ οὕτω πως παρασκευασθεῖσα κονία δύναται νὰ χρησιμεύσῃ δις, ἀρκεῖ νὰ προσθέσωμεν πάλιν 20 γραμμ. καθαρᾶς τερεβενθίνης καὶ 25 γρ. ἀμμωνίας. Ἐπέρχεται οὕτως οἰκονομία χρόνου, ἐργασίας καὶ καυσίμου ὕλης. Πρόσθετε ὅτι δὲν φθείρονται διὰ τοῦ τρόπου τούτου καὶ τὰ ἐνδύματα.

Κατὰ τὸν γάλλον καθηγητὴν τῆς ἀνθρωπολογίας Βερτιλλῶν, ἐν Ἀγγλίᾳ χίλια ἔγγραφοι γυναῖκες ἀπὸ 13-50 ἐτῶν τίχτουσι κατὰ μέσον ὄρον 248, ἐν Πρωσσίᾳ 275, ἐν Βελγίῳ 279, ἐν Γαλλίᾳ τοῦναντίον μόνον 173 παιδιά.

ΠΑΡΟΡΑΜΑ.—Ἐν σελ. 506, στήλῃ α', στίχ. 24 ἀνάγνωθι ἀντὶ « Βορρᾶν », « Δυσμάς ».